

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

Klimaatnota 2021

Bijlagen 2-7

Inhoudsopgave

Bijlage 2: Wetgevingsprogramma	3
Bijlage 3: Budgetoverzicht ten behoeve van het Klimaatakkoord	14
Bijlage 4: Overzicht maatregelen gericht op de korte termijn	18
Bijlage 5: Reflectie over afgelopen jaar van Voortgangsoverleg	24
Bijlage 6: Opzet Integrale Doorlichting Klimaatbeleid	27
Bijlage 7: Kabinetsreactie advies van de Raad van State	33

Bijlage 2: Wetgevingsprogramma

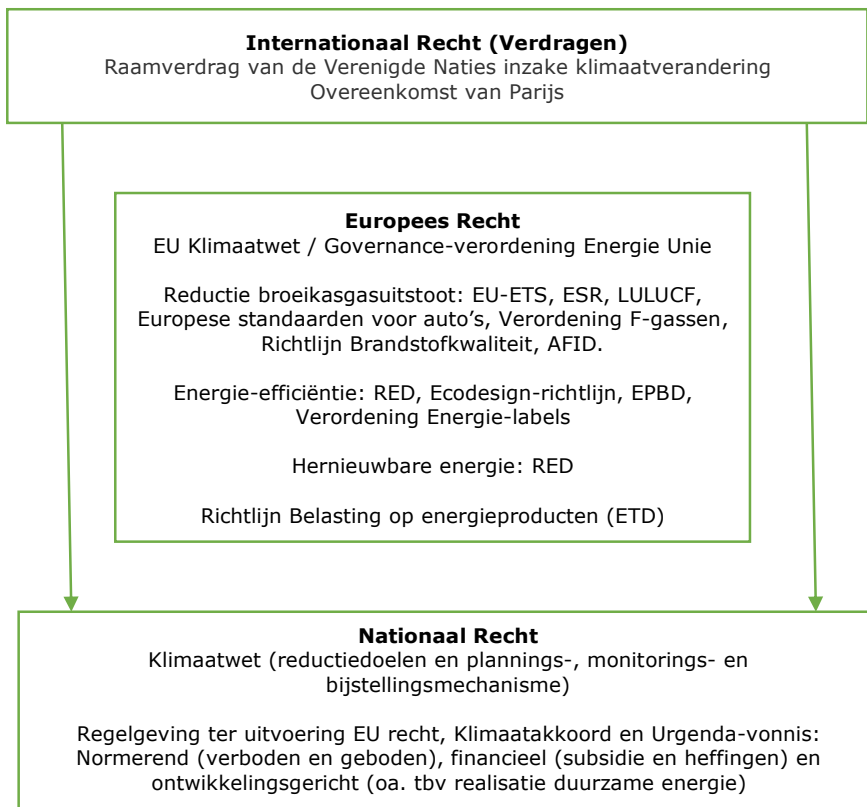
Dit wetgevingsprogramma bestaat uit drie delen.

In deel I wordt een beknopt overzicht gegeven van de meest relevante Klimaatwet- en regelgeving en wordt ingegaan op de meest relevante ontwikkelingen in deze wet- en regelgeving. In deel II wordt ingegaan op een aantal recente uitspraken en rechtelijke procedures waarin het klimaatbeleid van (buitenlandse) overheden ter discussie is gesteld.

Voor de klimaat- en energietransitie is het van belang dat wet- en regelgeving in hoog tempo wordt ontwikkeld en de samenhang (bij de totstandkoming) tussen wet- en regelgeving wordt geborgd. Om wetgevingsproducten tijdig te ontwikkelen, de samenhang te bewaken en in te kunnen spelen op andere relevante ontwikkelingen (waaronder de ontwikkeling in jurisprudentie) wordt een interdepartementaal juridisch directeurenoverleg klimaat ingericht. De directeuren betrekken de beleidsdirecties die verantwoordelijk zijn voor de wetgeving. Dit directeurenoverleg draagt zorg voor sturing, afstemming en coördinatie tussen departementen over alle juridische onderwerpen die spelen in het kader van de klimaat- en energietransitie binnen de rijksoverheid. In deel III van dit wetgevingsprogramma wordt de rol en functie van dit directeurenoverleg toegelicht en hoe dit overleg wordt ingebed in de bestaande organisatiestructuur rondom het klimaatbeleid.

Deel I: Wet- en regelgeving t.b.v. de klimaat- en energietransitie

Het tegengaan van (de gevolgen van) klimaatverandering geschiedt door een aanpak op mondiaal, Europees, nationaal en regionaal niveau. Op al deze niveaus is Klimaatwet- en regelgeving ontwikkeld of in ontwikkeling.

Internationaal

Voor het tegengaan van klimaatverandering zijn verschillende verdragen gesloten. De belangrijkste verdragen betreffen het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering en de Overeenkomst van Parijs. Daarnaast zijn in het Kyoto-protocol (en het Doha-amendement) en het amendement van Kigali afspraken vastgelegd over het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen. Het Kyoto-protocol en het Doha-amendement hadden als doel het reduceren van de uitstoot van broeikasgassen in de periode 2008-2012, respectievelijk 2013-2020. Met het amendement van Kigali is een bindend akkoord bereikt over de geleidelijke stopzetting van het gebruik van het broeikasgas hydrofluorocarbons (HFCs).

Europees

De belangrijkste (bestaande) instrumenten van de EU om de uitstoot van broeikasgassen te reduceren betreffen het Europese broeikasgasemissiehandelssysteem (EU-ETS) en de Effort Sharing Regulation (ESR; verordening). De ESR heeft als doel om 30% reductie van de uitstoot van broeikasgassen in de sectoren die niet onder het EU-ETS vallen, te bewerkstelligen in 2030 ten opzichte van 2005. Dit Europese doel is in de ESR vertaald naar een reductiedoel per lidstaat. Daarnaast bevat de Renewable Energy Directive (RED) een bindend doel voor het aandeel energie uit hernieuwbare bronnen; in 2030 moet 32% van het Europese energieverbruik hernieuwbaar zijn. Naast deze instrumenten is ook de Energie Efficiëntie Richtlijn 2012/27 vastgesteld, dat een energie-efficiëntie doel van ten minste 32,5%¹ in 2030 bevat en de LULUCF (Land-Use, Land-Use Change and Forestry) Verordening, dat betrekking heeft op de sector landgebruik, verandering in landgebruik en bosbouw.²

Ook worden nog andere Europese instrumenten ingezet om reducties van broeikasgassen te realiseren, bijvoorbeeld door het stellen van Europese standaarden voor nieuwe apparatuur, verlichting, personenauto's, bestelauto's en vrachtauto's.

Green deal

In de Green Deal heeft de Europese Commissie een nieuwe groeistrategie voor de EU vastgesteld die de Unie moet omvormen tot een rechtvaardige en welvarende samenleving waar vanuit 2050 netto geen broeikasgassen meer worden uitgestoten. In december 2019 heeft de Europese Raad ingestemd met dit doel van een klimaatneutrale Unie in 2050.³ Als onderdeel van de Europese Green Deal publiceerde de Europese Commissie op 4 maart 2020 het voorstel voor een Europese Klimaatwet. De Europese Klimaatwet is op 30 juni 2021 aangenomen en op 27 juli 2021 in werking getreden. De Europese Klimaatwet bevat een bindende doelstelling om in 2050 als Europese Unie klimaatneutraal te zijn (netto nul emissies) en het streven om na 2050 negatieve emissies te realiseren. Om het doel van klimaatneutraliteit in 2050 te bereiken, is in de Europese Klimaatwet ook een bindende doelstelling opgenomen om de netto broeikasgasemissies in de Unie in 2030 met ten minste 55% te verminderen ten opzichte van het niveau van 1990.

Om de aangescherpte reductiedoelen uit de Europese Klimaatwet te realiseren, heeft de Europese Commissie op 14 juli 2021 het Fit-for-55 pakket met 13 wetgevingsvoorstellen en 1 mededeling⁴ gepresen-

¹ Richtlijn 2012/27/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 betreffende energie-efficiëntie, tot wijziging van Richtlijnen 2009/125/EG en 2010/30/EU en houdende intrekking van de Richtlijnen 2004/8/EG en 2006/32/EG. Met Richtlijn 2018/2002/EU is de Europese energie efficiëntiedoelstelling voor 2030 opgehoogd naar 32,5%

² Verordening (EU) 2018/841, 30 mei 2018 inzake de opname van broeikasgasemissies en -verwijderingen door landgebruik, verandering in landgebruik en bosbouw in het klimaat- en energie kader 2030, en tot wijziging van Verordening (EU) nr. 525/2013 en Besluit nr. 529/2013/EU.

³ Resolutie van het Europees Parlement van 15 januari 2020 over de Europese Green Deal (2019/2956 (RSP)), Conclusies van de Europese Raad van 12 december 2019, EUCO 29/19, CO EUR 31, CONCL 9.

⁴ Herzieningen: 1) Emissiehandelssysteem richtlijn (ETS), incl. uitbreiding naar GO en transport; 2) ETS luchtvaart; 3) Verordening voor de verdeling van de reductieopgave in niet-ETS sectoren (ESR); 4) de LULUCF verordening (broeikasgasemissies en -verwijderingen door landgebruik, veranderingen in landgebruik en bosbouw); 5) hernieuwbare energie richtlijn (RED); 6) richtlijn energie -efficiëntie (EED); 7) verordening infrastructuur alternatieve brandstoffen (AFIR); 8) energiebelastingrichtlijn (ETD); 9) richtlijn CO#2-normen lichte voertuigen; 10) ReFuelEU Aviation; 11) FuelEU Maritime Nieuw: 12) een voorstel voor een koolstofheffing aan de grens (CBAM); 13: Sociaal Klimaat Fonds (SCF); en EU bossenstrategie. Naar verwachting in najaar in 2021: 14) Methaan in energie; 15) EPBD; 16) herziening 3e gaspakket

teerd. Dit pakket aan maatregelen zal grote gevolgen hebben voor de vormgeving van het nationale klimaatbeleid en de daarvoor in te zetten instrumenten, waaronder wet- en regelgeving.

Nationaal

Een overzicht van de nationale wet- en regelgeving op het gebied van klimaat is hieronder opgenomen. In dit overzicht is de wet- en regelgeving opgenomen die afgelopen jaar in werking is getreden en wordt een doorkijk gegeven naar de wet- en regelgeving die de komende tijd wordt ontwikkeld.

Eén van de wetsvoorstellen die thans in voorbereiding is, betreft een wijziging van de Nederlandse Klimaatwet. De inwerkingtreding van de Europese Klimaatwet maakt aanpassing van de Nederlandse Klimaatwet noodzakelijk, omdat de Nederlandse Klimaatwet geen rekening houdt met de juridisch bindende verplichtingen uit de Europese Klimaatwet. Concreet betekent dit dat de emissiereductiedoelen voor 2030 en 2050 zoals opgenomen in de Nederlandse Klimaatwet, moeten worden aangepast om ze in lijn te brengen met de aangescherpte EU-doelen. Daarvoor bestaan verschillende opties. Het is aan een nieuw kabinet om daar keuzes in te maken. Om te voorkomen dat de doelen van de Nederlandse Klimaatwet conflicteren met de Europese Klimaatwet wordt, vooruitlopend op de besluitvorming van het volgende kabinet, een wetsvoorstel voorbereid met een noodzakelijke wijziging van de Nederlandse Klimaatwet. In dit wetsvoorstel zal het reductiedoel voor 2050 - geleid op het EU-doel van klimaatneutraliteit - worden aangescherpt van 95% naar klimaatneutraliteit. Voor het 2030-doel zal in de Nederlandse Klimaatwet bepaald worden dat het nationale reductiedoel geldt onverminderd de reducties die op grond van de Europese verplichtingen moeten worden bereikt.

Deel II: Ontwikkelingen in jurisprudentie

Het afgelopen jaar (1 juli 2020 – 1 juli 2021) zijn in ons omliggende landen rechtelijke procedures gevoerd tegen Klimaatwetten, klimaatplannen en andere beleidsdocumenten van buitenlandse overheden. Uit deze uitspraken blijkt dat rechtelijke colleges in het buitenland hebben geoordeeld dat klimaatbeleid van overheden niet specifiek of concreet genoeg is om emissiereductie-doelstellingen te bereiken en dat deze colleges overheden hebben opgedragen beleid te concretiseren.

Duitsland

Op 29 april 2021 heeft het *Bundesverfassungsgericht* (het Duitse Federale Constitutionele Hof) geoordeeld dat de Duitse Klimaatwet niet in overeenstemming is met de Duitse Grondwet, waarin de verantwoordelijkheid voor de staat is vastgelegd om - ook voor toekomstige generaties - het milieu en dieren te beschermen door middel van wetgeving en rechtspraak. *Het hof* stelt dat de emissies die op grond van de Klimaatwet tot 2030 worden toegestaan de resterende opties voor emissiereductie na 2030 aanzienlijk beperken. In de periode na 2030 zullen steeds snellere emissiereducties nodig zijn om het doel van klimaatneutraliteit in 2050 te bereiken. Het hof stelt dat deze toekomstige verplichtingen impact hebben op elk type vrijheid dat door grondrechten wordt beschermd, omdat vrijwel alle aspecten van het menselijke leven nog steeds te maken hebben met uitstoot van broeikasgassen en dus mogelijk worden bedreigd door noodzakelijke ingrijpende emissiereducties na 2030. Dat legt een onevenredige last op toekomstige generaties, aldus het hof. Het hof heeft de wetgever daarom opgedragen de Klimaatwet aan te passen en preciezer te omschrijven hoe het traject na 2030 er uitziet.

Frankrijk

Op 3 februari 2021 heeft het Tribunal administratif de Paris (rechtbank in eerste aanleg) in de zaak *Notre affaire à tous* vastgesteld dat Frankrijk in de periode van 2015-2018 zijn eigen emissiereductiedoelen niet heeft gehaald en dat in 2019 ook de voorgenomen afname van uitstoot niet is gerealiseerd. Over het gevorderde, waaronder een gerechtelijk bevel om een eind te maken aan de tekortkomingen van de staat in het nakomen van zijn verplichtingen in strijd met klimaatveranderingen, stelt de rechtbank dat ze onvoldoende zijn voorgelicht om een oordeel te kunnen geven. De staat moet meer bewijs te overleggen. Definitieve uitspraak wordt op korte termijn verwacht.

Net als de rechtbank in *Notre Affaire à Tous*, overweegt ook de Conseil d'État (de hoogste bestuursrechter in Frankrijk) op 19 november 2020 in de zaak *Grande-Synthe* dat Frankrijk in de periode van 2015-2018

zijn eigen emissiereductiedoelen niet heeft gehaald. De Conseil d'État stelt ook dat niet beslist kan worden op de vordering van eisers om de staat te bevelen alle maatregelen te nemen die noodzakelijk zijn om de curve van de uitstoot van broeikasgassen om te buigen, zonder nadere informatie over het voorgenoemde reductiepad. Frankrijk is opgedragen meer informatie te verstrekken.

Op 1 juli 2021 heeft de Conseil d'État een vervolguitspraak gedaan.⁵ In Grande-Synthe II wordt verwezen naar het adviesorgaan voor het klimaat (HCC) dat in juli 2020 heeft aangegeven dat de reductie te langzaam gaat en onvoldoende is om binnen de huidige en toekomstige carbonbudgetten te blijven. De Conseil d'État concludeert dat op dit moment niet de maatregelen worden genomen om de uitstootcurve om te buigen. Het Conseil d'État draagt de premier op voor 31 maart 2022 alsnog alle benodigde maatregelen te nemen om de uitstootcurve om te buigen in lijn met nationale wetgeving en de noodzakelijke broeikasgasemissiereductie op basis van de ESR.

België

Het Tribunal de première instance francophone de Bruxelles (rechtbank in eerste aanleg) heeft op 17 juni 2021 geoordeeld dat het Belgische klimaatbeleid onvoldoende is en overheden daarmee de wettelijke zorgplicht en mensenrechten schenden. Net als de Hoge Raad oordeelde in de Urgenda-zaak, komt de rechtbank van Brussel tot het oordeel dat de artikelen 2 en 8 EVRM van toepassing zijn op de risico's van klimaatverandering en dat op de Belgische overheden de verplichting rust hiertegen passende maatregelen te nemen.

De rechtbank heeft de Belgische overheden geen rechterlijk bevel met concrete emissiereductiedoelstellingen opgelegd, omdat de rechtbank van mening is dat de wijze waarop België zijn bijdrage levert aan het verwezenlijken van de mondiale klimaatdoelstellingen een zaak van de wetgevende en uitvoerende organen is. Dit betekent dat de rechtbank een schending vaststelt, maar in het midden laat hoe de schending ongedaan kan worden gemaakt.

Ierland

Op 31 juli 2020 heeft het Ierse Supreme Court uitspraak gedaan over het Ierse nationale mitigatieplan. Het nationale mitigatieplan maakt onderdeel uit de Ierse Climate Action and Low Carbon Development Act 2015 (Ierse Klimaatwet). In deze wet is vastgelegd dat Ierland eind 2050 een "low carbon, climate resilient and environmentally sustainable economy" heeft. Het nationaal mitigatieplan, dat iedere vijf jaar wordt opgesteld, bevat maatregelen gericht op het realiseren van deze doelstelling. Het Ierse Supreme Court oordeelt dat het National Mitigation Plan onvoldoende specifiek en concreet is over het beleid dat wordt gevoerd om te kunnen voldoen aan deze 2050-doelstelling.

Zaak aanhangig bij Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) is de zaak Duarte Agostinho e.a. tegen Portugal en 32 andere staten aanhangig. In deze zaak stellen zes Portugese kinderen en jongvolwassenen dat de 33 aangeklaagde staten, waaronder Nederland, te weinig doen tegen klimaatverandering, waardoor bepaalde mensenrechten zoals neergelegd in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) worden geschonden. Het is de eerste keer dat klimaatverandering onderwerp van geschil is bij het EHRM. Ook het feit dat de klacht niet volgt op nationaal gevoerde procedures en de in Portugal woonachtige klagers stellen dat 33 Verdragstaten hun mensenrechten schenden door te weinig te doen tegen klimaatverandering, maakt de klacht uniek. Nederland heeft op 27 mei 2021 een verweerschrift ingediend.

Deel III: Interdepartementaal juridisch directeurenoverleg klimaat

Voor het bereiken van de klimaatdoelen wordt in de nabije toekomst de nodige wet- en regelgeving ontwikkeld. De urgentie van de klimaat- en energietransitie vraagt dat deze regelgeving in hoog tempo wordt opgesteld om de reductie van uitstoot van broeikasgassen tijdig te kunnen realiseren. Het gaat daarbij om een divers pallet aan regelgeving, op alle niveaus, en uit uiteenlopende wetgevingsfamilies,

⁵ ECLI:FR:CECHR:2020:427301.20201119; <https://www.conseil-etat.fr/fr/arianeweb/CE/decision/2020-11-19/427301>.

zoals het omgevingsrecht, belastingrecht en energierecht. Ook kunnen diverse ontwikkelingen, bijvoorbeeld in de jurisprudentie of het Europees recht aanleiding zijn nieuwe wet- en regelgeving te ontwikkelen of bestaande regelingen aan te passen. Het is daarom van belang deze ontwikkelingen in een vroegtijdig stadium te signaleren, te analyseren en indien nodig naar aanleiding daarvan voorstellen te ontwikkelen.

In de beschouwingen van de Afdeling advisering van de Raad van State over het concept-Klimaatplan (2019) en de concept-Klimaatnota 2020 komt de Afdeling met het advies om een 'samenhangend wetgevingsprogramma' in te stellen. Naar mening van de Afdeling vereist de - soms zeer complexe - afweging van belangen bij de voorbereiding van wetgeving, de diversiteit van de tot stand te brengen wetgeving, alsook het tempo dat gerealiseerd moet worden, dat een stevige sturing nodig is, waarin samenwerking van en coördinatie tussen departementen gestalte krijgt en de noodzakelijke capaciteit wordt verzekerd. Een geconcentreerde aanpak, in de vorm van een wetgevingsprogramma is daarvoor noodzakelijk, aldus de Afdeling.

Het kabinet deelt de noodzaak van een geconcentreerde interdepartementale aanpak, die nodig is om een vroegtijdige en structurele samenwerking van en coördinatie tussen betrokken departementen ten aanzien van de juridische aspecten van de klimaat- en energietransitie te borgen. Om deze reden stelt het kabinet voor om de samenwerking tussen de juridische directies meer formeel vorm te geven en in lijn met de beschouwingen van de Afdeling een interdepartementaal juridisch directeurenoverleg klimaat in te richten die zorgdraagt voor:

- Het monitoren en bewaken van de voortgang en planning van het geheel aan wet- en regelgeving op het gebied van klimaat dat door verschillende departementen wordt voorbereid. Het directeurenoverleg rapporteert over de voortgang aan de Ambtelijke Commissie Klimaat en Energie (ACKE) en de Ministeriële Commissie Klimaat en Energie (MCKE);
- Het in kaart brengen van risico's als de ontwikkeling van wet- en regelgeving vertraging oploopt, bijvoorbeeld voor het nastreven van de reductiedoelen voor 2030 of het voldoen aan internationale en Europeesrechtelijke verplichtingen. In dit verband worden ook afhankelijkheidsrelaties tussen wet- en regelgeving in kaart gebracht en mogelijke inhoudelijke dilemma's;
- Het signaleren en analyseren van juridische ontwikkelingen binnen het klimaatdossier, zowel nationaal als in Europees en internationaal verband, zowel op het gebied van wet- en regelgeving als op het gebied van rechterlijke procedures en uitspraken en het in beeld brengen van (juridische) kansen en risico's voor het Nederlands klimaatbeleid uit deze ontwikkelingen. De MCKE en ACKE worden over relevante ontwikkelingen geïnformeerd en over kansen en risico's geadviseerd;
- Het met een helikopterview kijken naar het geheel aan wet- en regelgeving en relevante juridische ontwikkelingen om daaruit overkoepelende thema's af te leiden waarop een kabinetsvisie kan worden ontwikkeld, bijvoorbeeld voor thema's als de verhouding tussen publieke en private belangen, het benutten van de (instrumenten uit) de Omgevingswet voor het realiseren van de klimaatdoelen en het bewerkstelligen van een voortvarende/gecoördineerde besluitvorming voor projecten;
- Het (vanuit juridisch perspectief) bewaken van de samenhang met voorstellen voor andere (urgente) maatschappelijke opgaven, zoals stikstof, om enerzijds meekoppelkansen te benutten en anderzijds er voor te waken dat een beoogde juridische maatregel tot problemen kan leiden in de aanpak van een andere opgave;
- Het jaarlijks rapporteren over de bovengenoemde punten in het wetgevingsprogramma dat onderdeel is van de Klimaatnota.

Aan het interdepartementaal juridisch directeurenoverleg klimaat nemen de directeuren van de juridische directies van de betrokken departementen (i.i.g. EZK, J&V, LNV, BZK, FIN en I&W) deel. Het directeurenoverleg wordt ingebed in de bestaande organisatiestructuur van MCKE en ACKE. Met de MCKE en de ACKE is reeds een algehele stabiele samenwerkingsstructuur en een gecoördineerde sturing en aanpak tussen de betrokken departementen tot stand gebracht. De bij het klimaatbeleid betrokken bewindslieden hebben zitting in de MCKE. De MCKE bereidt de kabinetsbesluiten voor gericht op CO₂-reductie en op een betaalbare, betrouwbare en veilige energievoorziening. Hier komen beleids- en wetsvoorstellen aan de orde die CO₂-reductie als doel hebben, zoals de CO₂-heffing voor de industrie, het aardgasvrij

maken van de gebouwde omgeving, hernieuwbare energieproductie en landgebruikmaatregelen, of die randvoorwaardelijk zijn voor CO₂-reductie, bijvoorbeeld waterstof en biomassa. De ACKE fungeert als ambtelijk voorportaal voor de MCKE. De MCKE en ACKE komen regelmatig bijeen.

Het interdepartementaal juridisch directeurenoverleg klimaat zal fungeren als voorportaal voor de ACKE en MCKE. Het directeurenoverleg komt ook regelmatig bijeen, in beginsel met dezelfde frequentie als de ACKE. De ambtelijke voorbereiding van het directeurenoverleg geschiedt door het reeds bestaand interdepartementaal juridisch netwerk voor het klimaatdossier.

Overzicht nationale wet en regelgeving 2020-2021

In onderstaande tabel is per sector de nationale wet- en regelgeving opgenomen die sinds 1 juli 2020 in werking is getreden, thans in voorbereiding is of in de (nabije) toekomst wordt voorbereid. Regelgeving die voor 1 juli in werking is getreden, is niet opgenomen in de tabel. Voor deze regelgeving wordt verwezen naar het wetgevingsprogramma bij de Klimaatnota 2020 (bijlage 2).

Wetgevingsproduct	Maatregel	(Beoogde) inwerkingtreding	(Planning) indiening TK
Elektriciteit			
<i>Wetten</i>			
Wijziging Wet verbod op kolen bij elektriciteitsproductie (35.668)	Wet voorziet in een tijdelijke beperking van de toegestane CO ₂ -emissie als gevolg van de productie van elektriciteit met behulp van kolen	Wet is op 28 juli 2021 in Staatsblad geplaatst. (Stb. 2021, 382) Inwerkingtreding is afhankelijk van voortgang processen, zoals voorhang en instemming Europese Commissie met de AMvB nadeelcompensatie productiebeperking kolencentrales	9-12-2020
Wijziging van de Wet windenergie op zee (ondersteunen opgave windenergie op zee) (35.092)	De procedures voor de vergunningverlening zijn uitgebreid en aangepast om om te gaan met de situatie dat windenergie op zee steeds minder of geen subsidie meer nodig heeft. De nieuwe bevoegdheidsverdeling van de ministers is vastgelegd evenals het voor de verdere toekomst geschikt maken van de wet voor andere energiedragers dan elektriciteit. Daarnaast is de procedure voor de vergunningverlening via de vergelijkende toets verbeterd en wordt voorzien in de mogelijkheid om de vergunning te veilen. Met een nota van wijziging is een maximale vergunningstermijn van windparken van 40 jaar mogelijk gemaakt.	EK heeft het wetsvoorstel op 29-06-2021 aangenomen	26-11-2018
Wijziging van de Wet Opslag duurzame energie en klimaattransitie in verband met de vaststelling van tarieven voor de jaren 2021 en 2022 (onderdeel van pakket Belastingplan 2021) (35.579)	Met de wijziging van de Wet opslag duurzame energie- en klimaattransitie (ODE) zijn de tarieven voor de jaren 2021 en 2022 vastgesteld. De ODE is een heffing op het gebruik van elektriciteit en aardgas die dient ter financiering van de met de subsidieregeling Stimulering Duurzame energietransitie (SDE++) samenhangende kasuitgaven. De SDE++ stimuleert naast duurzame energieproductie ook CO ₂ -reductie.	01-01-2021	15-09-2020
Energiewet	De Elektriciteitswet 1998 en Gaswet worden herzien en samengevoegd in een nieuwe Energiewet. Het doel is te komen tot wetgeving die de transitie naar een duurzame energiehuishouding optimaal ondersteunt. Daaronder vallen onder andere een aantal afspraken uit het Klimaatakkoord aansluiting voor hernieuwbaar op land en netuitbreiding en data uitwisseling.	01-01-2023	Internetconsultatie eind 2020. Najaar 2021 UHT door ACM en SodM
Wetsvoorstel minimum CO ₂ -prijs elektriciteitsopwekking (35.216)	Introduceert een minimum CO ₂ -prijs voor de elektriciteitssector die oploopt tot € 31,9 per ton CO ₂ in 2030.	Nader te bepalen	03-06-2019 22-06-2021 aangenomen TK Wetsvoorstel in behandeling bij Eerste Kamer
<i>AMvB's</i>			
Besluit emissie van broeikasgas bij elektriciteits-opwekking	Besluit strekt tot uitvoering van de Wet minimum CO ₂ -prijs elektriciteitsopwekking en geeft aanvullende regels t.a.v. o.a. het elektriciteitsmonitoringsplan/verificatie elektriciteitsemisserieslag.	Zelfde moment als inwerkingtreding wet	
<i>Ministeriële regelingen</i>			
Regeling emissie van broeikasgas bij elektriciteits-opwekking	Regeling strekt tot uitvoering van de Wet minimum CO ₂ -prijs elektriciteitsopwekking en het Besluit emissie van broeikasgas bij elektriciteitsopwekking.	Zo spoedig mogelijk na inwerkingtreding wetsvoorstel.	
Regeling vergunningverlening Wind op zee kavel VI en VII van Hollandse Kust west	De regeling behelst een nadere regeling van de verlening van de vergunning voor kavel VI en VII van Hollandse Kust west	2021	
Subsidiemodules Topsector Energieprojecten (titel 4.2 RNES)	Subsidieregelingen die betrekking hebben op energie-innovatie <ul style="list-style-type: none"> • (Wijziging en hernieuwde openstelling) Subsidiemodule Hernieuwbare energietransitie (par. 4.2.3 RNES) • (Wijziging) Subsidiemodule Missiegedreven Onderzoek, Ontwikkeling en Innovatie (par. 4.2.7 RNES) • (Wijziging en hernieuwde openstelling) Subsidiemodule Demonstratie energie- en klimaatinnovaties (par. 4.2.10 RNES) • (Wijziging) Subsidiemodule Systeemintegratie (par. 4.2.11 RNES) 	Dec 2020/jan 2021 (Stcrt. 2020, 66398) 12-02-2021 (Stcrt. 2021, 7384) 07-10-2020 (Stcrt. 2020, 48818)	
Postcoderoosregeling / Subsidieregeling coöperatieve energieopwekking	Deze regeling is bedoeld om nieuwe lokale initiatieven voor productie-installaties voor hernieuwbare energie door coöperaties of VVE's te ondersteunen en vervangt de fiscale postcoderoosregeling. De postcoderoosregeling is per 1 april 2021 vervallen voor nieuwe productie-installaties, maar blijft van toepassing op bestaande gevallen. Per 1 april 2021 is de Subsidieregeling coöperatieve energieopwekking in werking getreden.	01-04-2021 (Stcrt. 2021, 11080 en 11075)	

Bijlagen 2-7 bij de Klimaatnota 2021

Wetgevingsproduct	Maatregel	(Beoogde) inwerkingtreding	(Planning) indiening TK
Mobiliteit			
<i>Wetten</i>			
Wet fiscale maatregelen Klimaatakkoord binnen pakket Belastingplan 2020	BPM: Het nihiltarief in de BPM voor emissieloze auto's wordt verlengd t/m 2024. Vanaf 2025 geldt voor elektrische personenauto's de vaste voet in de BPM (360 euro).	01-01-2021	17-09-2019
Wet fiscale maatregelen Klimaatakkoord binnen pakket Belastingplan 2020	MRB emissievrije voertuigen en Plug-in Hybride Elektrische Voertuigen: Het nihiltarief in de MRB voor emissieloze personenauto's (EV) wordt verlengd t/m 2024. Vanaf 2025 wordt het nihiltarief afgebouwd (in 2025 25% van het reguliere MRB-tarief, vanaf 2026 100% van het reguliere tarief). De korting van 50% op het standaard MRB-tarief voor PHEV wordt verlengd t/m 2024 en wordt daarna afgebouwd (25% korting in 2025 en vanaf 2026 0%). De huidige correctiefactor voor de messa van PHEV voor bestelauto's wordt verlengd t/m 2025.	01-01-2021	17-09-2019
Wet fiscale maatregelen Klimaatakkoord binnen pakket Belastingplan 2020	Aanpassing van het MRB-tarief voor bestelauto's: Bestelauto's van ondernemers hebben voor de MRB een verlaagd tarief. In de periode 2021 t/m 2024 zullen deze tarieven jaarlijks gemiddeld 24 euro stijgen (op jaarbasis). In 2025 wordt het tarief verlaagd met gemiddeld 24 euro (op jaarbasis).	01-01-2021	17-09-2019
Wet fiscale maatregelen Klimaatakkoord binnen pakket Belastingplan 2020	Bijtelling: De huidige korting op de bijtelling voor nieuwe elektrische auto's van de zaak wordt gecontinueerd. De korting zal in de komende jaren stapsgewijs afgebouwd worden tot 0% in 2026. De cap (de catalogusprijs waarover de korting op de bijtelling van toepassing is) wordt stapsgewijs verlaagd naar 40.000 euro.	01-01-2020	17-09-2019
Wet Mobiliteitsfonds (35.426)	Omvormen Infrastructuurfonds tot een Mobiliteitsfonds.	01-07-2021 (Stb. 2021, 97)	31-03-2020
Wijziging van de Gemeentewet in verband met differentiatie van parkeertarieven naar uitlaatemissies van een voertuig (35.519)	Gedifferentieerde parkeertarieven voor uitstoot van een voertuig mogelijk maken, zodat gemeenten in hun parkeerbeleid een afweging kunnen maken over het inzetten daarvan in combinatie met andere maatregelen om het effect hiervan zo groot mogelijk te maken.	2022	08-07-2020
Wet fiscale maatregelen Klimaatakkoord binnen pakket Belastingplan 2020	Verhoging accijns op diesel: De accijns op diesel wordt zowel in 2021 als in 2023 met 1 cent per liter verhoogd.	01-01-2021 en 01-01-2023	17-09-2019
Wijziging Wet Milieubeheer (35.626)	Implementatie Richtlijn hernieuwbare energie (RED II); onderdeel transport: door in de Wet Milieubeheer de verplichting te wijzigen voor hernieuwbare energie in de transportsector (betreft EU-verplichting).	01-01-2022	Wetsvoorstel aangenomen door EK op 29-06-2021
Wetsvoorstel Vrachtwagenheffing	Invoering vrachtwagenheffing (VWH): inclusief terugsluis van de netto-opbrengsten naar de sector voor verduurzaming en innovatie van de vervoerssector 2021.	Invoering zal plaatsvinden ca. vier jaar na afronding parlementaire behandeling	2021
Aanpassing verkeersregelgeving	Aanpassing voertuigregelgeving waardoor vanaf 2025 in de nieuwverkoop alleen elektrisch aangedreven snorfietsen gelden als snorfiets.	01-01-2025	Medio 2024.
Wetsvoorstel wijziging Wegenverkeerswet 1990	Als de uitvoeringsagenda in 2025 niet heeft geleid tot instellen ZE zones in 30-40 steden, wordt wetgeving voorbereid om in 2030 zero-emissie zones in te stellen per 2030.	2030	Medio 2028
Normstellende regeling goederenvervoer	Regeling(en) waarmee de CO ₂ -registratie en CO ₂ -normstelling voor het goederenvervoer (bestelbussen, vrachtwagens, binnenvaart) worden vastgelegd.	Nog niet bekend	Nog niet bekend
AMvB's			
Wijziging Besluit infrastructuur alternatieve brandstoffen	Nadere invulling bepalingen uit Europese Richtlijn inzake infrastructuur voor alternatieve brandstoffen door te voorzien in verplichtingen voor informatieverstrekking over laad- en tankpunten aan gebruikers, onder meer via een nationaal toegangspunt voor laad- en tankpuntendata.	01-07-2021 (Stb. 2021, 229)	
Wijziging Besluit heff (AMvB)	implementatie Richtlijn hernieuwbare energie (RED II); onderdeel transport	01-01-2022	September 2021
Wijziging Besluit kwaliteit leefomgeving	Invulling van de normerende regeling voor het stimuleren van laadpalen in de openbare ruimte door gemeenten.	01-01-2023	Medio 2022
Ministeriële regelingen			
Regeling Specifieke uitkering Regionale Aanpak Laadinfrastructuur 2020 – 2023	Specifieke uitkeringen voor zes samenwerkingsregio's van provincies en grote steden voor opstellen en uitvoeren plan van aanpak uitrol regionale laadinfrastructuur.	01-07-2020 (Stcrt. 2020, 31275)	
Regeling specifieke uitkering zero emissie bussen OV	Specifiek uitkering aan de OV-autoriteiten (provincies en vervoerregio's) voor het vervangen van fossiele bussen door elektrische en/of waterstofbussen.	01-01-2022 (Stct.)	
Subsidieregeling elektrische personenauto's particulieren	Subsidie voor aanschaf en lease (nieuwe en tweedehands) personenauto's.	01-07-2020 (Stcrt. 2020, 28162)	
Subsidieregeling Circulaire Economie	Stimuleren projecten ter uitvoering van het klimaatakkoord en het uitvoeringsprogramma Circulaire Economie met CO ₂ reductie binnen de periode 2020- 2030.	09-04-2020 (Stcrt. 2020, 13329); en wijziging 01-01-2021 (Stcrt. 2020, 64661)	
Subsidieregeling emissieloze bedrijfsauto's	Subsidies voor ondernemingen en non-profitinstellingen voor de aanschaf van emissieloze bedrijfsauto's	15-03-2021 (Stcrt. 2021, 6707)	

Bijlagen 2-7 bij de Klimaatnota 2021

Wetgevingsproduct	Maatregel	(Beoogde) inwerkingtreding	(Planning) indiening TK
Normerende regeling werkgebonden personenmobiliteit	Infilling van de normerende regeling voor werkgerelateerde mobiliteit. Onder werkgerelateerde mobiliteit wordt verstaan: woon-werkverkeer, zakelijk verkeer en goederenvervoer. Voor zakelijk verkeer en woon-werkverkeer geldt dat deze regeling van toepassing is op alle werkgevers (concernniveau) met meer dan 100 medewerkers. Voor goederenvervoer wordt via een eigen traject een aparte norm opgesteld zodat de normen aansluiten bij de praktijk (zie verderop).	Eerste kwartaal 2022	
Wijziging Regeling energie vervoer (regeling)	implementatie Richtlijn hernieuwbare energie (RED II); onderdeel transport	01-01-2022	
Subsidiemodule RNES	Subsidiemodule R&D-mobiliteitssectoren (titel 3.6).	17-05-2021 (Stcrt. 2021, 24061)	
Subsidiemodule RNES	(Wijziging) Subsidiemodule Duurzame innovatieve scheepsbouw (titel 3.19)	04-07-2021 (Stcrt. 202, 35522)	
Subsidiemodule RNES	Subsidiemodule TSG Vliegtuigmaakindustrie (par. 4.2.19)	15-05-2021 (Stcrt. 2021, 22637)	
Gebouwde omgeving			
<i>Wetten</i>			
Wetsvoorstel Wet fiscale maatregelen Klimaatakkoord binnen pakket Belastingplan 2020	Verhogen van het tarief van de overdrachtsbelasting voor niet-woningen: Het tarief van de overdrachtsbelasting voor niet-woningen wordt verhoogd van 6% naar 7%.	01-01-2021	17-09-2019
Wetsvoorstel Wijziging van de Elektriciteitswet 1998 en de Wet belastingen op milieugrondslag ter uitvoering van de afbouw van de salderingsregeling voor kleinverbruikers (35.594)	Afbouw salderingsregeling voor kleinverbruikers die elektriciteit invoeden op het net doordat zij zelf elektriciteit opwekken met bijvoorbeeld zonnepanelen. In de periode 2023 – 2031 wordt de mogelijkheid achter de meter opgewekte en op het net ingevoerde elektriciteit te salderen met van het net afgenomen elektriciteit geleidelijk afgebouwd.	01-01-2023	8 oktober 2020 Controversieel verklaard
Wetsvoorstel collectieve warmtevoorziening	De Wet collectieve warmtevoorziening vervangt de Warmtewet. Doel is de energietransitie in de gebouwde omgeving te faciliteren en bescherming te (blijven) bieden aan verbruikers van collectieve warmte. Met het oog hierop worden regels gesteld over onder meer de marktordening, tariefregulering, verduurzaming en leveringszekerheid.	Later dan 01-01-2022. Beoogde inwerkingtredings-datum moet bezien worden na politieke heroverweging door nieuw kabinet.	Nog niet naar de TK gestuurd.
Wetsvoorstel instrumenten aardgasvrije wijken/ omgevingswet	Wijziging i.v.m. grondslag transitievisie warmte gemeente en gemeentelijke bevoegdheden m.b.t. aardgasvrij maken.	01-01-2023	Volgende kabinetsperiode
Burgerlijk Wetboek, Uitvoeringswet huurprijzen woonruimte	Regels t.a.v. de positie van huurders en verhuurders bij verduurzaming	Nader te bepalen	Volgende kabinetsperiode
Wetsvoorstel m.b.t. huisvesting in het funderend onderwijs	Wijziging wetgeving m.b.t. huisvesting in het funderend onderwijs (WPO, WVO, WEC) om knelpunten in de onderwijshuisvesting weg te nemen.	Eind 2023	Medio 2022
Aanpassing Boek Burgerlijk Wetboek	Aanpassing in verband met het wegnemen van belemmeringen bij de plaatsing van oplaadpunten voor elektrische voertuigen op parkeervoorzieningen van Vereniging van Eigenaars (VvE).	1 juli 2023	Nader te bepalen
<i>AMvB's</i>			
Besluit houdende wijziging van het Besluit op afstand uitleesbare meetinrichtingen ten behoeve van de verlenging van de periode waarbinnen netbeheerders een op afstand uitleesbare meetinrichting voor elektriciteit ter beschikking stellen.	Dit besluit strekt tot uitvoering van het wetsvoorstel Wijziging van de Elektriciteitswet 1998 en de Wet belastingen op milieugrondslag ter uitvoering van de afbouw van de salderingsregeling voor kleinverbruikers. Het besluit zorgt ervoor dat netbeheerders de taak krijgen binnen een bij dit besluit bepaalde periode kleinverbruikers die nog geen geschikte meetinrichting hebben, deze opnieuw aan hen aan te bieden.	Op een nader te bepalen tijdstip	
Aanpassing Besluit bouwwerken leefomgeving	Regels over de eindnorm energieprestatie 2050 voor utiliteitsbouw.	01-07-2022	2022
Aanpassing Besluit bouwwerken leefomgeving	De milieuprestatie-eis voor nieuwe gebouwen wordt aangescherpt en de reikwijdte wordt mogelijk aangepast.	Nader te bepalen	Nader te bepalen
<i>Ministeriële regelingen</i>			
Aanpassingen Subsidieregeling Energiebesparing Eigen Huis treffen.	Opnieuw openstellen van de subsidie voor eigenaar-bewoners die energiebesparende maatregelen treffen.	02-09-2019 (Stcrt. 2019, 43758)	
Wijziging Stimuleringsregeling aardgasvrije huurwoningen	De regeling voorziet in subsidies voor het realiseren van aardgasvrije huurwoningen. Met de wijziging is de regeling opengesteld voor verenigingen van eigenaars waarvan ten minste één lid verhuurder is en zijn volledig elektrische kookvoorzieningen subsidiabel gemaakt. Mede ter ondersteuning van de Startmotor (verhuurders als aanjager van verduurzaming in de gebouwde omgeving).	01-5-2020 (Stcrt. 2020, 17598) Wijziging 01-10-2021 (Stcrt. 2021, 35905)	

Bijlagen 2-7 bij de Klimaatnota 2021

Wetgevingsproduct	Maatregel	(Beoogde) inwerkingtreding	(Planning) indiening TK
Subsidiemodule RNES	<ul style="list-style-type: none"> • Verbreding van de subsidiemodule Investeringssubsidie duurzame energie (titel 4.5 RNES) met energiebesparende maatregelen en aansluiting op warmtenetten in bestaande koopwoningen. • Verlenging van de subsidiemodule Investeringssubsidie duurzame energie (titel 4.5 RNES) • Subsidiemodule (titel 4.7 RNES) Advies en ondersteuning verduurzamingsmaatregelen MKB 	<p>01-01-2021 (Stcrt. 2020, 65131)</p> <p>01-01-2021 (Stcrt. 2020, 56435)</p> <p>01-10-2021 (Stcrt. 2021, 35913)</p>	
Industrie			
<i>Wetten</i>			
Wet CO ₂ -heffing industrie	CO ₂ -heffing voor de industrie: De CO ₂ -heffing ziet in hoofdzaak op de emissie van broeikasgas bij en voor industriële productie en afvalverbranding. De heffing is erop gericht te borgen dat de reductiedoelstelling voor de industrie zoals afgesproken in het Klimaatakkoord wordt gerealiseerd, terwijl het gelijke speelveld met omliggende landen zo min mogelijk wordt aangetast.	01-01-2021 (Stb. 2020, 544) (herijking per 01-01-2023)	(herijking wordt in 2022 in belastingplan meegenomen)
<i>AMvB's</i>			
Wijziging van het Besluit activiteiten leefomgeving en de Omgevingsregeling	De informatieplicht energiebesparing, zoals opgenomen in artikel 2.15 van het Activiteitenbesluit milieubeheer en verder uitgewerkt in de Activiteitenregeling milieubeheer, wordt dmv deze wijzigingen opgenomen in het Bal en de Omgevingsregeling.	Gelijktijdig met de inwerkingtreding van het stelsel van de Omgevingswet: 01-07-2022	Het wijzigingsbesluit is op 06-07-2021 ter advisering voorgelegd aan de Raad van State
Wijziging van het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal), het Besluit bouwwerken leefomgeving (Bbl) en de Omgevingsregeling	Actualisatie Bal en Bbl met een integrale klimaatbenadering: o.a. verbreding met CO ₂ -reductie van de verplichting tot nemen energiebesparingsmaatregelen die zichzelf in vijf jaar of minder terugverdienen. Voor utiliteitsgebouwen en processen.	01-01-2023	Voorhang eerste kwartaal 2022
<i>Ministeriële regelingen</i>			
Regeling CO ₂ -heffing industrie en wijziging van deze regeling	In de regeling worden, ter uitvoering van de Wet CO ₂ -heffing industrie, nadere regels gesteld aan: het industrieel monitoringsplan, de berekening en verslaglegging van de industriële jaarvracht, het register dispensatierechten industrie en de berekening van dispensatierechten. Bij de uitwerking van deze regels is nauw aangesloten bij de regels van het EU ETS. Met de wijziging per 1 juli 2021 is een aantal technische aanpassingen doorgevoerd.	01-01-2021 (Stcrt. 2020, 68060). Wijziging 01-07-2021 (Stcrt. 2021, 22779)	
Subsidiemodule RNES	(Hernieuwde) openstelling Subsidiemodule Topsector Energiestudies Industrie (par. 4.2.17)	12-02-2021 (Stcrt. 2021, 7384)	
Landbouw en landgebruik			
<i>Wetten</i>			
Wijziging van de Mijnbouwwet ten behoeve van aardwarmte (35.531)	Aanpassen vergunningstelsel geothermie: Wijziging van de Mijnbouwwet i.v.m. aanpassing van het vergunningstelsel voor het opsporen en winnen van aardwarmte.	01-07-2022	16-07-2020
Mededingingswet	Wegnemen belemmeringen samenwerking landbouw en visserij: wijziging van de Mededingingswet om de bijzondere positie van de landbouw- en visserijsector te verduidelijken en te expliciteren (expliciteren van de uitsluiting van het kartelverbod van gedragingen)	Nader te bepalen	Internetconsultatie in zomer 2019 gehouden. Wetsvoorstel is op 16 maart 2021 naar TK gestuurd.
Pachtwet	Herziening pachtbeleid: Voorstellen tot herziening van het pachtbeleid.	Nog niet bekend	Hoofdpijnen nieuw pachtbeleid in voorjaar 2019 aan TK aangeboden. Het onderwerp is controversieel verklaard.
Herziening mestwetgeving	Toekomstig mestbeleid: Beoogd wordt een eenvoudiger, beter uitvoerbaar en handhaafbaar mestbeleid waarbij emissies worden teruggedrongen door te sturen op transparante meststromen, het sluiten van kringlopen en de toepassing van innovatieve technieken. De inzet op erkenning door de EC van mestverwerkingsproducten als kunstmestvervangers maakt hiervan deel uit.	Nader te bepalen	Brief met contouren herziening mestbeleid is op 8 september 2020 naar TK gegaan. Een brief met routekaart voor de verdere uitwerking van de contouren is op 13 april 2021 naar TK gestuurd.
<i>AMvB's</i>			
Wijziging van het Mijnbouwbesluit ten behoeve van aardwarmte	Aanpassen vergunningstelsel geothermie: Wijziging van het Mijnbouwbesluit i.v.m. aanpassing van het vergunningstelsel voor het opsporen en winnen van aardwarmte.	01-07-2022	
<i>Ministeriële regelingen</i>			

Bijlagen 2-7 bij de Klimaatnota 2021

Wetgevingsproduct	Maatregel	(Beoogde) inwerkingtreding	(Planning) indiening TK
Regeling sanering varkenshouderijen	Sanering varkenshouderij; Regeling voor de verstrekking van subsidie voor het saneren van varkenshouderijlocaties	12-10-2019 (Stcrt. 2019, 55830) Gewijzigd op: 17-06-2020 (Stcrt. 2020, 31509) 29-10-2020 (Stcrt. 2020, 55266) 24-03-2021 (Stcrt. 2021, 13255)	
Subsidiemodule RNES	Wijziging van de Subsidiemodule Energie-efficiënte glastuinbouw (titel 2.3) Dit betreft opname van de volgende technieken in de subsidieregeling: hoge druk verneveling energieschermen inclusief ophogen kas en diffuus glas LED-verlichting	18-06-2021 (Stcrt. 2021, 31115)	
Subsidiemodule RNES	Wijziging en (hernieuwde) openstelling Subsidiemodule Brongerichte verduurzaming van stallen en managementmaatregelen (titel 2.2 RNES).	10-02-2021 (Stcrt. 2021, 6599).	
Subsidiemodule RNES	Subsidiemodule (titel 2.16 RNES) Innovatieprojecten ten behoeve van een duurzame visserij en de aquacultuur: Subsidies voor innovatieprojecten gericht op het verminderen van de negatieve invloed van visserij- en aquacultuuractiviteiten op het klimaat of milieu.	24-06-2021 (Stcrt. 2021, 31892)	
Subsidiemodule RNES	Subsidiemodule agrarische bedrijfsadviesing en educatie (Sabe) (titel 2.4 RNES)	30-10-2020 (Stcrt. 202, 55036)	
Overig			
<i>Wetten</i>			
Klimaatwet	Wetsvoorstel tot wijziging van de Nederlandse Klimaatwet om deze wet in lijn te brengen met de Europese Klimaatwet	N.t.b.	Aankondiging Kamerstukken II 2020/21 32823, nr. 808.
Wet implementatie EU-richtlijn hernieuwbare energie voor garanties van oorsprong -35.814	Implementatie van de richtlijn hernieuwbare energie (RED2). Betreft garanties van oorsprong.	01-01-2022	22-04-2021
Besluit houdende wijziging van enkele besluiten ter implementatie van de EU-richtlijn hernieuwbare energie en enkele andere wijzigingen	Implementatie van de richtlijn hernieuwbare energie (RED2). Betreft met name het in lijn brengen met de RED2 eisen voor biomassa.	01-01-2022	
Wijziging Besluit geïmplementeerde broeikasgassen en ozonlaagafbrekende stoffen	Wijziging van het Besluit geïmplementeerde broeikasgassen en ozonlaagafbrekende stoffen om de handhaafbaarheid door de Inspectie Leefomgeving en Transport van verplichtingen uit de F-gassenverordening te verbeteren en actualisering van achterhaalde bepalingen vanwege de vervanging van enkele uitvoeringsverordeningen.	21-10-2021 (Stb. 2021, 485)	Ontwerpbesluit is 23 april 2021 naar de Eerste en Tweede Kamer gestuurd i.v.m. de voorhangprocedure (Kamerstuk 29383, nr. 360).
<i>Ministeriële regelingen</i>			
Wijziging Algemene uitvoeringsregeling SDE++ en Regeling aanwijzing categorieën duurzame energieproductie en klimaattransitie 2021	De wijzigingen houden verband met de openstelling in oktober 2021 van de subsidiemodule SDE++ (Regeling aanwijzing categorieën duurzame energieproductie en klimaattransitie 2021, Stcrt. 2021, 35131). Bij de openstelling van de SDE++ in de Regeling aanwijzing categorieën duurzame energieproductie en klimaattransitie 2021 worden enkele nieuwe technieken ter vermindering van broeikasgas gestimuleerd, welke ook wijzigingen in de Algemene uitvoeringsregeling vereisen.	01-10-2021 (Stcrt. 2021, 35120) 01-10-2021 (Stcrt. 2021, 35131)	
Wijziging van enkele regelingen ter implementatie van artikelen 29 en 30 van richtlijn (EU) 2018/2001 inzake hernieuwbare energie (RED2)	Implementatie van de richtlijn hernieuwbare energie (RED2). Betreft met name het in lijn brengen met de RED2 eisen voor biomassa.	01-10-2021	
Wijziging van de Algemene uitvoeringsregeling stimulering duurzame energieproductie en klimaattransitie ter implementatie van richtlijn (EU) 2018/2001 inzake hernieuwbare energie (RED2)	Implementatie van de richtlijn hernieuwbare energie (RED2). Betreft met name het in lijn brengen met de RED2 eisen voor biomassa.	01-01-2022	
Wijziging van de Regeling garanties van oorsprong en certificaten van oorsprong ter implementatie van de richtlijn (EU) 2018/2001 inzake hernieuwbare energie (RED2)	Implementatie van de richtlijn hernieuwbare energie (RED2). Betreft garanties van oorsprong.	01-01-2022	

Bijlage 3: Budgetoverzicht ten behoeve van het Klimaatakkoord

Overzicht maatregelen ten behoeve van het Klimaatakkoord	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Elektriciteit	3.278.681	3.320.077	3.752.623	4.146.417	4.202.503	4.054.236	3.963.998
MEP (EZK, art. 4)	429	0	0	0	0	0	0
SDE (EZK, art. 4)	587.388	623.000	687.400	648.200	559.800	515.500	492.500
SDE+ incl. flankerend beleid en Net op Zee (EZK, art.4)	1.192.654	1.859.096	2.585.508	3.077.956	3.117.976	2.819.219	2.634.347
SDE++ (EZK, art. 4)	0	471.000	68.000	55.000	171.000	396.000	538.000
Subsidieregeling Coöperatieve Energieopwekking (EZK, art. 4)	0	418	10.519	13.096	15.385	17.428	18.877
Storting in begrotingsreserve duurzame energie (EZK, art. 4)	1.253.716	66.333	66.333	66.333	66.333	66.333	66.333
InvesteringsSubsidie Duurzame Energie (EZK, art.4)	101.383	130.250	130.000	100.000	100.000	100.000	100.000
Missiegedreven Onderzoek Ontwikkeling en Innovatie (MOOI) (EZK, art. 4)	40.675	55.437	60.135	58.524	54.015	48.735	43.700
Demonstratieregeling Klimaat en Energie-innovatie (DEI+) (EZK, art. 4)	33.605	52.715	75.963	55.143	49.369	38.856	45.576
Hernieuwbare Energietransitie (HER+) (EZK, art. 4)	38.427	32.426	42.140	45.540	42.000	25.540	0
Maatregelen CO ₂ -reductie (EZK, art. 4)	303	0	0	0	0	0	0
Retourpremie koel- en vrieskasten (IenW, art. 21)	0	1.000	0	0	0	0	0
Bijdrage RVO.nl uitvoeringslasten MEP/SDE/SDE+/SDE++/ISDE/HER+ (EZK, art. 4)	30.101	28.402	26.625	26.625	26.625	26.625	24.665
Industrie	153.927	276.018	236.579	140.224	146.889	125.985	113.780
Compensatie indirecte kosten ETS (EZK, art. 2)	0	0	81.600	0	0	0	0
Compensatie indirecte kosten ETS (EZK, art. 4)	110.083	179.542	0	0	0	0	0
Verduurzaming industrie (EZK, art. 2)	4.844	15.104	23.936	45.744	60.429	72.725	78.700
Urgenda en industrie (EZK, art. 2)	9.982	34.983	35.300	43.150	36.350	10.200	2.100
Infrastructuur Duurzame Industrie (PIDI, EZK, art. 2)	0	10.460	13.500	13.500	13.500	13.500	0
Opschalingsinstrument waterstof (EZK, art. 4)	0	0	4.000	18.150	15.130	9.080	12.500
Stimulering van CO ₂ -reducerende maatregelen Circulaire Economie en Recycling en biobase kunststoffen en textile(IenW, art. 21 via DEI+)	17.733	7.523	10.763	0	0	0	0
Chemische recycling (IenW, art. 21)	0	2.700	0	0	0	0	0
Circulaire maatregelen in de Grond, Weg en Waterbouw (IenW, art. 21)	0	7.500	0	0	0	0	0
Maatregelen in de Grond- Weg- en Waterbouw (GWW) (IenW, art. 21)	1.000	2.000	2.000	3.000	3.000	3.000	3.000
Ketenaanpak (IenW, art. 21)	3.000	3.000	3.000	5.000	5.000	5.000	5.000
Klimaatneutraal en circulair inkopen en aanbesteden (IenW, art. 21)	1.000	2.000	2.000	3.000	3.000	3.000	3.000
Kunststof- en textielrecycling (IenW, art. 21)	0	3.000	3.000	4.000	4.000	4.000	4.000
Ophoging budget subsidieregeling circulaire ketenprojecten (IenW, art. 21)	0	3.000	0	0	0	0	0
CCS, leningdeel (EZK, art. 4)	0	0	53.400	0	0	0	0
CCS, subsidiedeel (EZK, art. 4)	6.285	5.206	4.080	4.680	6.480	5.480	5.480
Gebouwde omgeving	430.278	357.701	400.686	229.218	174.409	162.533	161.075
Aardwarmte (SCAN-programma EBN) (EZK, art. 4)	15.000	15.000	17.500	17.500	25.000	0	0
Expertisecentrum Warmte (EZK, art. 4)	4.012	2.101	0	0	0	0	0
WarmtelinQ, subsidiedeel (EZK, art. 4)	0	35.000	50.000	0	0	0	0
WarmtelinQ, leningdeel (EZK, art. 4)	0	0	0	37.500	0	0	0
Storting in begrotingsreserve aardwarmte (EZK, art. 4)	0	774	0	0	0	0	0
Garantieregeling Aardwarmte (EZK, art. 4)	4.475	0	0	0	0	0	0
Bijdragen aan agentschappen (BZK, art. 4)	6.336	3.982	5.012	682	523	523	523
Energiebesparing huursector STEP (BZK, art. 4)	101.506	35.800	18.951	0	0	0	0

Bijlagen 2-7 bij de Klimaatnota 2021

Overzicht maatregelen ten behoeve van het Klimaatakkoord	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Energietransitie en duurzaamheid (Subsidies en opdrachten) (BZK, art. 4)	15.701	13.415	10.598	8.275	8.152	2.700	6.552
Uitvoeringskosten medeoverheden lokale energietransitie en RES aanpak (BZK art. 4)			72.500				
Energiebesparing Koopsector SEEH (BZK, art. 4)	2.490	15.500	4.990	810	3.400	800	1.500
Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken Innovatieprogramma CO ₂ (BZK art. 4)	0	38	9.135	11.201	13.584	13.760	30.000
GF aardgasvrije wijken (PAW) (BZK, art. 4)	0	0	55.000	0	0	0	0
Stimuleringsregeling aardgasvrije huurwoningen (SAH) (BZK, art. 4)	28.796	21.000	26.000	32.500	20.000	28.000	38.000
Renovatieversneller klimaatakkoord (BZK, art. 4)	0	0	9.000	18.750	29.750	39.750	0
Verduurzaming en ontzorging maatschappelijk vastgoed (BZK, art. 4)	8.000	15.317	0	0	0	0	0
Subsidiereregeling energiebesparing eigen huis (SEEH+) en Programma reductie energieverbruik (PRE) (BZK, art. 4)	146.898	77.400	7.800	4.600	0	0	0
Programma reductie energieverbruik (PRE) (BZK, art. 4)(koop en huur)	102.962	94.974	0	0	0	0	0
Warmtefonds (BZK, art. 4)	67.000	27.400	114.200	97.400	74.000	77.000	77.000
Reservering opschaling aardgasvrije wijken	0	0	0	0	0	0	7.500
Mobiliteit	86.513	124.797	122.775	184.316	184.526	144.596	80.456
Subsidiereregeling Duurzame Scheepsbouw (EZK, art. 4)	2.834	3.372	7.075	5.296	1.696	1.696	1.696
Demonstratieregeling Klimatechnologie - Klimaatenveloppe 2019 (IenW, art. 14)	13.700	8.000	0	0	0	0	0
Laadinfrastructuur - Klimaatenveloppe 2019 (IenW, art. 14)	15.000	0	0	0	0	0	0
Duurzame energiedragers zero-emissiebussen (IenW, art. 14)	2.146	2.900	11.700	14.200	14.700	12.200	12.200
Duurzame energiedragers tankinfra (IenW, art. 14)	1.140	3.500	5.000	6.500	8.700	5.000	5.000
Duurzame logistiek (IenW, art. 14)	4.885	13.000	15.000	20.000	20.000	15.000	15.000
Verduurzaming personenmobiliteit (IenW, art. 14)	7.800	10.000	10.000	11.000	11.500	10.000	10.000
Klimaatakkoord: Elektrisch Vervoer (IenW, art. 14)	3.699	6.000	6.000	6.000	6.940	6.820	0
Klimaatakkoord: nieuwe elektrische auto's (IenW, art. 14)	7.261	18.250	9.000	24.870	41.750	46.750	0
Klimaatakkoord: 2e hands elektrische auto's (IenW, art. 14)	6.168	15.000	9.000	32.750	37.750	2.750	2.750
Klimaatakkoord: Bestel en Vracht (IenW, art. 14)	120	17.300	25.000	38.700	41.490	44.380	33.810
Aanvulling klimaatakkoord: Fietsparkeren (IenW, art. 13)	0	25.000	25.000	25.000	0	0	0
Maatregelen in de Grond-Weg- en Waterbouw (IenW, art. 21)	16.500	0	0	0	0	0	0
Campagne veilige, zuinige, stille banden op spanning (IenW, art. 14)	514	775	0	0	0	0	0
Campagne het nieuwe rijden (IenW, art. 14)	200	1.700	0	0	0	0	0
Versterken overige gedragsmaatregelen, monitoring en evaluatie (IenW, art. 14)	2.046	0	0	0	0	0	0
Bijdrage RWS (IenW, art. 21)	2.500	0	0	0	0	0	0
Landbouw en Landgebruik	147.341	194.724	165.255	91.193	88.705	124.758	113.133
Innovatieagenda Energie (LNV, art. 21)	5.761	12.095	8.503	11.788	11.909	11.909	14.909
Marktintroductie energie innovaties (MEI) (LNV, art. 21)	3.764	6.039	5.889	5.789	5.539	5.539	5.539
Energie-efficiency glastuinbouw (EG) (LNV, art. 21)	9.367	22.737	16.275	17.275	18.356	27.854	52.561
Subsidiereregeling sanering varkenshouderijen (LNV, art. 21)	25.137	41.863	3.000	0	0	0	0
Subsidiereregeling brongerichte verduurzaming stal- en managementmaatregelen (LNV, art. 21)	2.049	13.748	15.853	19.820	18.518	51.637	10.000
Geïntegreerde aanpak methaan en ammoniak via voer- en dierspoor (LNV, art. 21) pilots en demo's en randvoorwaarden voor verdienmodel klimaatvriendelijke producten	12.355	2.034	7.580	8.678	8.609	8.805	8.805
Bodem (bodempoolstof) en klimaatadaptatie (LNV, art. 21)	1.378	3.599	4.428	3.036	1.917	2.017	1.092
Kunstmestvervanging (LNV, art. 21)	0	500	3.000	6.000	6.000	5.500	11.000
Advisering ondernemers ikv kringlooplandbouw (LNV, art. 21) en tegengaan voedselverspilling (LNV, art. 21)	5.235	4.109	4.227	4.227	4.227	4.227	4.227
Versterken bomen, bos, natuur (LNV, art. 22)	6.000	6.000	6.000	6.000	6.000	3.500	3.500

Bijlagen 2-7 bij de Klimaatnota 2021

Overzicht maatregelen ten behoeve van het Klimaatakkoord	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Aanpak veenweideproblematiek en impuls veenweidegebieden (LNV, art. 22)	76.295	62.000	10.500	8.580	7.630	3.770	1.500
Minder intensief landgebruik veehouderijen nabij Natura 2000-gebieden (LNV, art. 22)	0	20.000	80.000	0	0	0	0
Sectoroverstijgende en overige maatregelen	242.831	305.124	346.001	320.368	320.368	290.368	290.368
MJA3 / MEE / Uitvoeringsprogramma Energiebesparing (EZK, art. 4)	2.249	1.860	2.368	2.368	2.368	2.368	2.368
EIA (FIN, fiscaal)	145.000	149.000	149.000	149.000	149.000	149.000	149.000
MKB-vouchers (EZK, art. 4)	0	3.392	25.633	0	0	0	0
MIA/VAMIL (fiscaal, FIN)	90.000	139.000	169.000	169.000	169.000	139.000	139.000
Uitvoeringskosten voor RVO.nl voor de ophoging van de MIA en de VAMIL (IenW, art. 21)	300	0	0	0	0	0	0
Verbetering en optimalisatie industriële wasproces van plastic verpakkingen (IenW, art. 21)	0	1.872	0	0	0	0	0
Subsidiereregeling Energiebesparing en duurzame energie sportaccommodaties (EZK, art. 4)	32	0	0	0	0	0	0
Bijdrage RVO.nl uitvoeringslasten Energieakkoord/Klimaatakkoord (EZK, art. 4)	5.250	10.000	0	0	0	0	0
Totaal	4.339.571	4.578.441	5.023.919	5.111.736	5.117.400	4.902.476	4.722.810

Klimaatmaatregelen aangekondigd in de Miljoenennota 2022

(in mln. euro's, + is saldooverslechterend)	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Cumulatief
Maatregelen t.b.v. CO₂-reductie korte termijn							
Handhaving energiebesparingsplicht	9	9	9	9	9		46
Verbreding energiebesparingsplicht naar ETS-bedrijven	5	5					10
Vervolg en opschaling communicatie en gedrag maatregelen duurzame mobiliteit	12	6	6				24
Reductie narcosegassen in ziekenhuizen	1						1
Uitbreiden MIA/VAMIL	31	31	31				93
Stimuleren hybride warmtepompen	64	96	128				288
Nationaal isolatieprogramma	157	177	180				514
Portefeuilleaanpak maatschappelijk vastgoed	105	210	210				525
Walstroom uitrollen voor zeeschepen in havens	50	50	50				150
Subsidiereregeling circulaire ketenprojecten ophogen	6	11	5	5	2	3	30
Maatwerksubsidie CO ₂ -levering glastuinbouw	9	9	5				23
Stimulering EV: derving nieuwe raming aantal EVs (niet toepassen HADK)	-18	183	251	159			575
Stimulering EV: fiscale opbrengst verlagen cap bijtelling EVs	-36	-72	-105	-117			-330
Stimulering EV: Huidige invulling aanschafsubsidie particuliere Evs	119	126	82	14			341
w.v. fiscale doorwerking subsidie	77	91	78	32			278
w.v. uitgaven particuliere EV's	42	35	4	-18			63
Stimulering EV: uitgaven subsidie elektrische bestelbusjes	2	4	9	13			28
<i>Subtotaal maatregelen t.b.v. CO₂-reductie korte termijn</i>	<i>516</i>	<i>844</i>	<i>860</i>	<i>83</i>	<i>11</i>	<i>3</i>	<i>2.318</i>
Noodzakelijk continuïteit uitvoering Klimaatakkoord							
Uitvoeringskosten decentrale overheden	73						73
Onderzoek gebieden wind op zee	150						150
Warmtetransportnetwerk Zuid-Holland	427						427
Warmtesysteem Westland	7	5	3	1			15
Waterstofbackbone Gasunie	135	100	100	100	100	75	750
Waterstofopslag			35				35
IPCEI Waterstof	3	15	15	2			35
<i>Subtotaal noodzakelijke maatregelen i.v.m. continuïteit Klimaatakkoord</i>	<i>795</i>	<i>120</i>	<i>153</i>	<i>103</i>	<i>100</i>	<i>75</i>	<i>1.485</i>
Aanpassing en verhoging SDE++ budget							
Ophogen SDE++ budget 2022	200	200	200	200	200	200	3.000
<i>Subtotaal SDE++</i>	<i>200</i>	<i>200</i>	<i>200</i>	<i>200</i>	<i>200</i>	<i>200</i>	<i>3.000</i>
Totaal	1.510	1.165	1.212	385	311	278	6.803

Bijlage 4: Overzicht maatregelen gericht op de korte termijn

Hieronder is een toelichting opgenomen van de stand van zaken van de uitvoering van maatregelen die het kabinet in het kader van het Urgenda-vonnis heeft aangekondigd in de kamerbrieven van 28 juni 2019, 24 april 2020 en 9 december 2020.⁶ Ook zijn maatregelen opgenomen die het kabinet op 21 september 2021 in de Miljoenennota 2022 heeft aangekondigd en die op korte termijn een CO₂-reductie realiseren. De maatregelen die op 21 september zijn aangekondigd op het gebied van infrastructuur en de uitvoering van het Klimaatakkoord zijn niet in onderstaande tabel opgenomen.

Maatregel	Toelichting
Industrie	
<p><i>Aanpak affakkelen olie- en gaswinning</i></p> <p>Kamerbrief 28 juni 2019</p>	<p>Zowel in de olie- en gaswinning als in de petrochemische industrie wordt o.a. methaangas weggeblazen zonder verbranding of worden gassen verbrand via een fakkel. In overleg met de sector zijn afspraken gemaakt gericht op de monitoring en reductie van emissies. In het convenant Offshore Methaanemissiereductie 2019-2020 is de concrete afspraak opgenomen om de uitstoot van methaan op de Noordzee in twee jaar te halveren. De beoogde reductie is met 57% inmiddels ruimschoots gerealiseerd. Momenteel vindt er in samenspraak met de sector en het SodM een evaluatie plaats.</p> <p>In het convenant is tevens afgesproken om samen verder te onderzoeken op welke wijze een verdere emissiereductie kan worden gerealiseerd. Mede op basis van de bevindingen uit de evaluatie wordt bezien hoe hier verder vorm te geven aan te geven. Voor verdergaande methaanemissiereductie lijkt elektrificatie van de offshore-productieplatforms op dit moment een effectieve optie. Naar verwachting zullen in het najaar de resultaten van deze evaluatie worden opgeleverd.</p>
<p><i>Stimulering specifieke investeringen in de industrie</i></p> <p>Kamerbrief 28 juni 2019 Kamerbrief 24 april 2020</p>	<p>Het kabinet heeft in 2019 en 2020 verschillende projecten geïdentificeerd waarmee op korte termijn kosteneffectief CO₂-reductie kon worden gerealiseerd.</p> <p>De eerste projecten zijn in de loop van 2020 gerealiseerd en zien toe op procesoptimalisatie, installatie van CO₂-arme technieken en reductie van lachgasemissies. Met een financiële prikkel heeft het bedrijf Fibrant op het chemiecluster Chemelot geïnvesteerd in een installatie om lachgas te reduceren. Deze is in juli 2021 in gebruik genomen en verminderd de emissie met 0,6 Mton per jaar.</p> <p>Met andere bedrijven op Chemelot die ook lachgas uitstoten wordt bezien met welke instrumenten investeringen versneld kunnen worden.</p> <p>Enkele projecten hebben vertraging opgelopen omdat ze moesten wachten op goedkeuring van de Europese Commissie. Komend half jaar kunnen deze bedrijven daar hopelijk definitieve investeringsbesluiten over nemen.</p>
<p><i>Stimulering CO₂-reductie industrie</i></p> <p>Kamerbrief 28 juni 2019</p>	<p>In augustus 2019 is de VEKI-regeling geopend, waarbij concrete CO₂-reductiemaatregelen in de industrie worden gestimuleerd. Het gaat om het stimuleren van het toepassen van reeds bestaande technieken of installaties voor CO₂-reductie met een terugverdientijd van 7 tot 12 jaar.</p> <p>De regeling is opnieuw en met een ruimere looptijd opengesteld op 1 september 2020 tot en met eind december 2021 met een budget van 28 miljoen en was medio 2021 uitgeput. De VEKI regeling is met een hoger maximale subsidie van 15 miljoen euro en met extra budget van 54 miljoen euro opnieuw opengesteld vanaf 1 september tot en met 14 december 2021.</p>

⁶ Kamerstukken 32 813, nrs. 341, 496 en 644

Maatregel	Toelichting
<p><i>Actieplan financiering energiebesparing</i></p> <p>Kamerbrief 24 april 2020</p>	<p>Er is een nieuwe subsidieregeling voor inhuur van externe energie-experts (TSE studies, module proces efficiëntie) opgezet. Met een gedegen haalbaarheidsonderzoek kan het bedrijf een goed overwogen investeringsbeslissing nemen⁷. Ook is fase 3 van het kennisprogramma project 6-25 ondersteund. Komend jaar worden bedrijven in de industrie en leveranciers van installaties via intensieve kennisuitwisseling met elkaar verbonden.</p>
<p><i>Verbreding energiebesparingsplicht naar ETS-bedrijven</i></p> <p>Miljoenennota 2022</p>	<p>Op 21 september 2021 heeft het kabinet aangekondigd de energiebesparingsplicht te verbreden zodat ook ETS-bedrijven onder deze verplichting vallen. Hiermee wordt het ook voor deze bedrijven verplicht om CO₂- en energiebesparende maatregelen te treffen die zich binnen 5 jaar of minder terugverdienen. Hiervoor is de komende jaren €10 miljoen gereserveerd voor het opbouwen en uitvoeren van toezichtcapaciteit bij Omgevingsdiensten. De benodigde juridische wijzigingen zullen in het stelsel van de Omgevingswet worden doorgevoerd. Verwacht wordt dat de verplichting vanaf 2023 in werking treedt.</p>
Elektriciteit	
<p><i>Maatregelen gericht op kolencentrales</i></p> <p>Kamerbrief 28 juni 2019 Kamerbrief 24 april 2020</p>	<p>De wet verbod op kolen is inwerking getreden in december 2019 en de Hemwegcentrale van Vattenfall NV is per 1/1/2020 gesloten.</p> <p>In aanvulling hierop heeft het kabinet een wettelijke productiebeperking voor kolencentrales voor de jaren tot en met 2024. De wijziging van de Wet verbod op kolen met de productiebeperking is op 7 juli gepubliceerd in het Staatsblad. De algemene maatregel van bestuur (AMvB) voor bepaling van de nadeelcompensatie is begin september voorgelegd aan de Staten-Generaal middels een voorhangprocedure. Daarna zal de AMvB voor advies worden voorgelegd aan de Raad van State. Inwerkingtreding van de productiebeperking en AMvB gebeurt per Koninklijk Besluit als beiden zijn afgerond.</p> <p>Daarnaast werkt het kabinet op dit moment aan een subsidie voor de vrijwillige sluiting van de Power Plant Rotterdam kolencentrale van Onyx. Op moment van schrijven is een voorgenomen subsidiebesluit voor een feitelijke toets bij Onyx, de eigenaar van de kolencentrale, neergelegd. Het kabinet verwacht dit najaar het definitieve subsidiebesluit te kunnen nemen, onder de opschortende voorwaarden van 1) de staatssteuntoets door de Europese Commissie en 2) overeenstemming tussen de centrale en de vakbonden over een sociaal plan. Sluiting van de centrale gebeurt zo snel mogelijk nadat aan deze voorwaarden is voldaan.</p>
<p><i>Netverzaring</i></p> <p>Kamerbrief 28 juni 2019</p>	<p>Er zijn maatregelen genomen die op de korte en middellange termijn de capaciteit op het elektriciteitsnet verhogen waarmee de voorziene aansluitbeperkingen voor reeds beschikte en nieuwe projecten deels kunnen worden verholpen. De "AmvB n-1", waarmee extra ruimte wordt gecreëerd op de zogenaamde vluchtstrook van het hoogspanningsnet, is in werking getreden.</p>
<p><i>Extra budget SDE++</i></p> <p>Kamerbrief 24 april 2020 Miljoenennota 2022</p>	<p>Het budget voor de voorjaarsronde 2020 is opgehoogd met 2 miljard euro naar 4 miljard euro, waarmee de uitrol van hernieuwbare energie is gestimuleerd.</p> <p>Op 21 september 2021 heeft het kabinet aangekondigd het budget voor de verbrede SDE++ met €3 miljard te verhogen, die over meerdere jaren tot uitbetaling komt. Het doel van de ophoging van de SDE++-regeling is om met meerdere technologieën bij te dragen aan de verduurzaming van onder andere de gebouwde omgeving, mobiliteit, glastuinbouw en industrie.</p>

⁷ <https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/topsector-energiestudies-industrie>

Maatregel	Toelichting
Gebouwde Omgeving	
<p><i>Versterking en ondersteuning uitvoering energiebesparingsverplichting</i></p> <p>Kamerbrief 28 juni 2019 Kamerbrief 24 april 2020 Kamerbrief 9 december 2020 Kamerbrief 6 september 2021 Miljoenennota 2022</p>	<p>Via de Erkende Maatregelenlijsten worden bedrijven ondersteund om maatregelen te treffen die kostenbesparend zijn en die zich in 5 jaar terugverdienen. Met deze additionele middelen worden achterblijvers nadrukkelijker aangespoord en ondersteund de informatie aan te leveren en de energiebesparingsmaatregelen te treffen.</p> <p>In totaal gaat het om €19,5 miljoen dat via de VUE-ondersteuningsfaciliteit beschikbaar gesteld wordt voor extra toezichtcapaciteit. Het gaat hierbij om externe capaciteit. De laatste aanvraagronde VUE zal begin 2022 openen⁸.</p> <p>Op 21 september 2021 heeft het kabinet aangekondigd het budget voor de komende 5 jaar structureel te verhogen met 9 miljoen per jaar (totaal 46 miljoen). Het voornemen is om deze middelen via een Specifieke Uitkering rechtstreeks aan de Omgevingsdiensten te verstrekken. Hiermee zal intern bij de Omgevingsdiensten toezichtcapaciteit structureel uitgebreid en versterkt kunnen worden. Vanaf 2022 zullen deze middelen beschikbaar komen.</p>
<p><i>Maatregelen voor verduurzaming van koop- en huurwoningen – Nationaal isolatieprogramma</i></p> <p>Brief Min BZK 12 juni 2020 (TK 32813, 532) Kamerbrief 28 juni 2019 Kamerbrief 24 april 2020 Miljoenennota 2022</p>	<p>Het kabinet heeft in 2019 en 2020 diverse maatregelen aangekondigd die toezien op de verduurzaming van eigen woningen. Zo is de subsidieregeling energiebesparing eigen huis (SEEH) vanaf augustus 2019 opengesteld voor eigenaar-bewoners en is het instrumentarium voor de koopsector op om zo de mogelijkheden om woningen te verduurzamen te vergroten. Vanaf 1 januari 2021 vindt de subsidiëring van isolatiemaatregelen door eigenaar-bewoners plaats vanuit de ISDE-regeling.</p> <p>In de regelgeving rond de verhuurderheffing is de mogelijkheid opgenomen om de heffing te verminderen wanneer een (sociale) huurwoning met ten minste 3 (energie) labelstappen wordt verbeterd. Het kabinet heeft in 2020 besloten de regeling opnieuw open te stellen om een versnelling van de verduurzaming bij huurwoningen mogelijk te maken.</p> <p>p 21 september 2021 heeft het kabinet extra middelen beschikbaar gesteld voor isolatie van huur- en koopwoningen.</p>
<p><i>Maatregelen voor reductie van energiegebruik bij huishoudens en het mkb</i></p> <p>Brief Min BZK 12 juni 2020 (TK 32813, 532) Kamerbrief 28 juni 2019 Kamerbrief 24 april 2020</p>	<p>In 2019 is een regeling opgesteld die gemeenten de mogelijkheid bood subsidie aan te vragen om eigenaar-bewoners te ondersteunen bij het reduceren van hun energiegebruik (de regeling reductie energiegebruik).</p> <p>Ook voor het mkb geldt dat veelal eenvoudige maatregelen, bijvoorbeeld een betere afstelling van installaties, een flinke reductie van het energiegebruik en daardoor een besparing in de energiekosten kunnen opleveren. Op 1 oktober 2021 wordt de subsidieregeling verduurzaming mkb (SVM) geopend en is €28,2 miljoen voor 1 jaar beschikbaar gesteld, voor een energieadvies in combinatie met minimaal één energiebesparende maatregel.</p>
<p><i>Maatregelen voor verduurzaming maatschappelijk vastgoed</i></p> <p>Brief Min BZK 12 juni 2020 (TK 32813, 532) Kamerbrief 24 april 2020 Miljoenennota 2022</p>	<p>Er is een ontzorgingsprogramma voor kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren ingericht, om verduurzaming te versnellen (Regeling specifieke uitkering ontzorgingsprogramma maatschappelijk vastgoed, Staatcourant 50645). Dit programma loopt via de provincies van 2021 t/m 2023.</p> <p>Op 21 september 2021 is in totaal €525 miljoen extra budget beschikbaar gesteld voor verduurzaming van het maatschappelijk vastgoed de komende jaren.</p>

⁸ De voortgang van de eerste twee VUE-rondes worden hier gemonitord: <https://vue.databank.nl/dashboard/dashboard-vue/samenvatting-nederland-2/>

Bijlagen 2-7 bij de Klimaatnota 2021

Maatregel	Toelichting
<p><i>Stimuleren hybride warmtepompen</i></p> <p>Miljoenennota 2022</p>	<p>Het kabinet heeft op 21 september aangekondigd extra middelen (€288 miljoen) beschikbaar te stellen in de periode tussen 2022-2024 voor de stimulering van hybride warmtepompen zodat de komende jaren een versnelling van CO₂-reductie wordt gerealiseerd. Deze middelen worden bijna volledig ingezet in de reeds bestaande ISDE regeling. Een klein deel (€3 miljoen) wordt gereserveerd om de komende drie jaar een publiekscampagne op te zetten. CO₂</p>
Landbouw	
<p><i>Ophoging budget subsidieregeling Energie-efficiëntie Glastuinbouw (EG-regeling) en uitbreiding met LED-belichting</i></p> <p>Kamerbrief 28 juni 2019 Kamerbrief 24 april 2020</p>	<p>Het budget van de bestaande subsidieregeling Energie-efficiëntie Glastuinbouw (EG) is verhoogd en uitgebreid met LED-belichting per 18 juni 2021. De EG- is gericht op het stimuleren van een aantal specifieke investeringen in energiebesparing die CO₂-reductie tot gevolg hebben. Door de uitbreiding met-LED belichting wordt de vervanging van SON-T belichting in bestaande kassen en de installatie van LED-belichting in nieuwe kassen gestimuleerd.</p>
<p><i>Reservering warmtesysteem Westland (AP)</i></p> <p>Miljoenennota 2022</p>	<p>In de Miljoenennota 2022 zijn middelen gereserveerd voor ophoging van het budget om de capaciteit van het warmtenet van het Trias2 aardwarmteproject in Westland te vergroten.</p>
<p><i>Reservering subsidieregeling CO₂-levering glastuinbouw (AP)</i></p> <p>Miljoenennota 2022</p>	<p>In de Miljoenennota 2022 zijn middelen gereserveerd voor een subsidieregeling die CO₂-levering aan de glastuinbouw moet stimuleren. Voldoende externe CO₂-levering is een belangrijke voorwaarde voor de verdere verduurzaming van de glastuinbouw.</p>
<p><i>Openstelling en ophoging budget subsidieregeling sanering varkenshouderijen</i></p> <p>Kamerbrief 28 juni 2019 Kamerbrief 24 april 2020 (als onderdeel van stikstof maatregelen)</p>	<p>De subsidieregeling sanering varkenshouderijen (Srv) is inmiddels gesloten. Op 1 april 2021 hadden 278 varkenshouderijen een overeenkomst ondertekend voor beëindiging van hun bedrijf. Het verwachte aantal door te halen varkensrechten op basis van de getekende overeenkomsten bedraagt 580.447, dit is 6,7% van het totale aantal varkensrechten in 2020.</p>
<p><i>Maatregelen in de landbouw gericht op reductie van stikstofdepositie</i></p>	<p>Het kabinet heeft de afgelopen jaren op diverse momenten maatregelen aangekondigd gericht op reductie van stikstofdepositie in de landbouw (o.a. op 7 februari en 24 april 2020 respectievelijk Kamerstuk 35334, nr. 44 en Kamerstuk 35334 nr. 82). Met deze maatregelen wordt de emissie van zowel stikstof als broeikasgassen verminderd. De eerste tranche van de Maatregel gerichte opkoop (Mgo) is verdeeld over de provincies. De openstelling van de tweede tranche is voorzien op 1 januari 2022, daarna volgt nog een derde tranche. De Landelijke beëindigingsregeling veehouderijen (Lbv) zal naar verwachting in 2022 worden opengesteld.</p>
Mobiliteit	
<p><i>Extra inzet biobrandstoffen</i></p> <p>Aangekondigd in: Kamerbrief 28 juni 2019</p>	<p>Er is afgesproken om binnenvaart per 2022 onder de jaarverplichting te laten vallen waarmee Nederland de RED (II) verplichting voor vervoer beoogt te realiseren. Dat betekent dat in Nederland brandstofleveranciers aan binnenvaart verplicht een aandeel aan hernieuwbare energie moeten realiseren. Er is afgesproken om brandstofleveranciers aan binnenvaart per 2022 verplicht een aandeel aan hernieuwbare energie te laten realiseren. Dit wordt verankerd in de RED II implementatie.</p>
<p><i>Gedragsmaatregelen duurzame mobiliteit</i></p> <p>Kamerbrief 28 juni 2019 Miljoenennota 2022</p>	<p>De afgelopen jaren heeft het kabinet middelen ingezet gericht op communicatie- en gedragsmaatregelen voor het verduurzamen van mobiliteitsgedrag.</p> <p>Op 21 september 2021 heeft het kabinet hiervoor wederom aanvullende middelen vrijgemaakt, waarmee wordt beoogt om het potentieel van de eerder in gang gezette gedrag- en communicatiemaatregelen op het gebied van duurzame mobiliteit volledig te benutten door deze voort te zetten en te intensiveren.</p>

Bijlagen 2-7 bij de Klimaatnota 2021

Maatregel	Toelichting
<p>Walstroom zeehavens</p> <p>Miljoenennota 2022</p>	<p>De Rijksbegroting 2022 is op Prinsjesdag aan de Tweede Kamer aangeboden. Daarin zijn voor de uitrol van walstroom voor zeeschepen in zeehavens voor in totaal €182 miljoen aan aanvullende middelen gereserveerd. Op dit moment wordt in een programma “Aanpak Walstroom” nader uitgewerkt hoe hier uitvoering aan wordt gegeven, waarbij rekening wordt gehouden met het Fit for 55-pakket van de Europese Commissie.</p>
<p>Stimulering elektrisch vervoer</p> <p>Miljoenennota 2022</p>	<p>In de periode 2022 tot en met 2025 worden naar verwachting circa 77 duizend emissievrije personenauto's meer verkocht dan verwacht in het Klimaatakkoord. Op 21 september 2021 heeft het kabinet aangekondigd €600 miljoen te reserveren (een deel van) de hogere kosten van de EV-stimulering te dekken (242 miljoen euro) en om de subsidiebudgetten voor de subsidieregeling emissievrije bestelauto's (SEBA) en de subsidieregeling voor particuliere emissievrije personenauto's (SEPP) te verhogen. De precieze invulling van de hoogte van de subsidiebedragen is nader uitgewerkt en op 22 september in een brief 'Wijzigingen en extra stimulering elektrische voertuigen en aanbidding tussenevaluatie SEPP' aan de Tweede Kamer gezonden.</p>
<p>Circulaire Economie</p>	
<p>Belasten van het verbranden en storten van buitenlands afval</p> <p>Aangekondigd in: Kamerbrief 28 juni 2019</p>	<p>Met deze maatregel is het verbranden en storten van afval afkomstig uit het buitenland in de afvalstoffenbelasting betrokken. Deze maatregel is opgenomen in het Belastingplan 2020 en is per 1 januari 2020 van kracht.</p>
<p>Toepassing CO₂-reducerende circulaire maatregelen in de grond- weg en waterbouw</p> <p>Aangekondigd in: Kamerbrief 28 juni 2019 Kamerbrief 24 april 2020</p>	<p>Het kabinet heeft de afgelopen jaren middelen vrijgemaakt om in contracten van Rijkswaterstaat de toepassing van meer CO₂ reducerende circulaire maatregelen te stimuleren.</p>
<p>Stimulering recycling en CO₂-reducerende maatregelen circulaire economie</p> <p>Aangekondigd in: Kamerbrief 28 juni 2019</p>	<p>Hiervoor is de subsidieregeling DEI+CE (voor bedragen onder de €3 miljoen per project) opgezet. De eerste ronde liep van augustus 2019 tot september 2020. De tweede ronde loopt van juni 2021 tot januari 2022. Tot nu toe zijn tientallen projecten gehonoreerd, waarvan een groot deel ook al is afgerond. Van alle projecten richt zich het merendeel op recycling, en een kleiner aantal projecten op biobased materialen en op hergebruik. Het merendeel van de aanvragers zijn mkb-ondernemingen.</p> <p>Daarnaast worden met deze maatregel via de MIA/Vamil-investeringen in duurzame innovatieve bedrijfsmiddelen gestimuleerd, gericht op CO₂-reductie en circulaire economie. Het hiervoor gereserveerde budget is benut voor CO₂-reducerende en CE-technieken.</p>
<p>Retourpremie Koel- en vrieskasten</p> <p>Aangekondigd in: Kamerbrief 24 april 2020</p>	<p>De maatregel ziet toe op het inzamelen en recyclen van oude koel- en vrieskasten met toepassing van een retourpremie van minimaal €35 per oude koel- of vrieskast. De maatregel is inmiddels vormgegeven door de producentenorganisatie Stichting OPEN. De in de IenW begroting 2021 gereserveerde rijksbijdrage aan de communicatie campagne is beschikbaar gesteld. De actie retourpremie zal in het voorjaar 2022 door het bedrijfsleven worden uitgevoerd.</p>
<p>Stimulering toepassing biobased en gerecyclede plastics</p> <p>Aangekondigd in: Kamerbrief 24 april 2020</p>	<p>De maatregel ziet toe op meer toepassing van biobased en gerecyclede plastics en sturen op betere kwaliteit van het gerecyclede materiaal zodat het hoogwaardiger toegepast kan worden. Dit is vormgegeven via de regeling DEI+CE, zie hierboven.</p>

Bijlagen 2-7 bij de Klimaatnota 2021

Maatregel	Toelichting
<p><i>Subsidieregeling circulaire ketenprojecten</i></p> <p>Aangekondigd in: Miljoenennota 2022</p>	<p>In 2021 zijn mede dankzij Urgenda-middelen met de subsidieregeling circulaire economie meer dan 54 ketenprojecten (meer dan 220 mkb-ers) ondersteund bij het besparen van grondstoffen en CO₂ over bedrijfsgrenzen heen. Het kabinet heeft op 21 september 2021 aangekondigd de komende jaren €30 miljoen vrij te maken voor het uitbreiden en opschalen van circulaire ketensamenwerking via de subsidieregeling circulaire economie.</p>
<p>Overig</p>	
<p><i>Strengere controle F-gassen</i></p> <p>Aangekondigd in: Kamerbrief 24 april 2020</p>	<p>Met deze maatregel wordt de controle door de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) op lekkages van koelinstallaties en op illegale handel in F-gassen geïntensiveerd. In de Kamerbrief van 9 december 2020 is reeds vermeld dat capaciteitsuitbreiding is gerealiseerd. Dit heeft geleid tot meer onderscheppingen van illegale handel en een grotere zichtbaarheid van dit thema bij bedrijven. De maatregel richt zich tevens op onderzoek naar de stimulering van natuurlijke koudemiddelen. Er heeft onderzoek plaatsgevonden naar een innovatieve methode waarbij water wordt gebruikt als koudemiddel. De positieve resultaten vormen input voor de jaarlijkse aanpassing van de stimuleringsinstrumenten EIA en Vamil/MIA.</p>
<p><i>Terugdringen gebruik narcosegassen ziekenhuizen</i></p> <p>Miljoenennota 2022</p>	<p>Op 21 september 2021 heeft het kabinet middelen vrijgemaakt om het gebruik van narcosegassen in ziekenhuizen terug te dringen. Het ministerie van VWS is in overleg met relevante partijen uit de sector hoe hier zo snel mogelijk uitvoering aan te geven. Mogelijkheden hiervoor liggen in een combinatie van enerzijds gedrag- en communicatiemaatregelen en anderzijds technische en innovatiemaatregelen.</p>
<p><i>Tijdelijke ophoging budget MIA/VAMIL</i></p> <p>Miljoenennota 2022</p>	<p>Het kabinet heeft aangekondigd dat voor de jaren 2022, 2023 en 2024 het budget voor de MIA/Vamil wordt verhoogd. Hiermee worden investeringen die bijdragen aan onder andere CO₂-reductie, de circulaire economie, klimaatadaptatie, duurzame mobiliteit en verduurzaming van de bouw en landbouw bevorderd. Hiervoor is in totaal €90 miljoen gereserveerd plus uitvoeringskosten (€3 miljoen).</p>

Bijlage 5: Reflectie over afgelopen jaar van Voortgangsoverleg

Klimaatakkoord

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
t.a.v. mevrouw D. Yeşilgöz-Zegerius
Postbus 20401
2500 EK 'S-GRAVENHAGE

BETREFT	Reflectie op de voortgang ten behoeve van Klimaatnota 2021		
DEN HAAG	7 juli 2021	E-MAIL	info@klimaatakkoord.nl
ONS KENMERK	21.76942	TOESTELNUMMER	
BIJLAGE(N)			

Geachte mevrouw Yeşilgöz-Zegerius,

U heeft aan het Voortgangsoverleg gevraagd om op hoofdlijnen te reflecteren op de uitvoering van het Klimaatakkoord. Deze reflectie wordt naast de Monitor Klimaatbeleid en de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) gebruikt als input voor de Klimaatnota van het kabinet, die op de vierde donderdag van oktober 2021 naar de Kamer wordt gestuurd. Gezien de huidige politieke situatie voldoe ik graag aan uw verzoek door u te wijzen op de reeds gepubliceerde najaars- en voorjaarsbrief van het Voortgangsoverleg Klimaatakkoord.

Deze brieven grijpen aan op vier sporen die in de Klimaatnota aandacht vragen:

- *Het gerealiseerde deel van de opgave.* Het deel van de opgave van 49% reductie in 2030 dat op het moment van schrijven is gerealiseerd. Volgens het CBS 24,5% in 2020.¹
- *Het ingevulde deel van de opgave.* Het deel van de opgave van 49% reductie in 2030 dat middels afspraken in het Klimaatakkoord voldoende is geïnstrumenteerd. Volgens de Klimaatnota 2020 was dat 43%.
- *Het openstaande deel van de opgave.* Het deel van de opgave van 49% reductie in 2030 waarvoor nog geen of onvoldoende instrumentarium is voorzien of afgesproken. Het betreft het gat tussen 43 en 49% CO²-reductie.
- *Een aanvullende opgave.* Indien het doel in de Klimaatwet ("49% in 2030") wordt verhoogd en/of de aanscherping van het Europese klimaatbeleid tot een hogere opgave leidt, dan ontstaat er een aanvullende opgave.

In de najaarsbrief² van 19 november 2020 gericht aan uw ambtsvoorganger zijn de zes punten beschreven die urgent en cruciaal zijn om voortgang te boeken met de uitvoering van het Klimaatakkoord. Deze punten, opgetekend in kader 1, hebben op het moment van schrijven nog niet of niet voldoende geleid tot concrete interventies.

¹ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/10/uitstoot-broeikasgassen-8-procent-lager-in-2020>

² <https://www.klimaatakkoord.nl/documenten/publicaties/2020/11/25/brief-urgente-punten-uitvoering-klimaatakkoord>

Kader 1. Urgente overkoepelende punten uitvoering Klimaatakkoord

1. Maak de route naar 2030 inzichtelijk: formuleer tussenresultaten en mijlpalen voor betere grip op de uitvoering.
2. Maak regie op decentraal niveau mogelijk: medeoverheden hebben nog onvoldoende bevoegdheden, capaciteit en middelen om uitvoering te geven aan het Klimaatakkoord.
3. Jaag investeringen in en besluitvorming over infrastructuur aan: de doorlooptijden zijn lang en we moeten nu beginnen.
4. Kom met adequate prikkels voor investeringen in duurzame warmte: de huidige situatie stimuleert burgers, boeren en bedrijven onvoldoende om duurzame energiekeuzes te maken.
5. Creëer duidelijkheid over prioritaire inzet waterstof: welke sectoren kunnen en moeten voorsorteren op de inzet van waterstof en welke niet?
6. Meer aandacht voor draagvlak en participatie: de maatregelen in het Klimaatakkoord raken iedereen. Brede betrokkenheid bij de uitvoering is essentieel.

De voorjaarsbrief³ van 31 maart jongstleden gericht aan de informateur is een reflectie op de voortgang van het Klimaatakkoord en de cruciale keuzes die voorliggen tijdens de formatie. Het Voortgangsoverleg roept in deze brief op om bij de formatie een aantal keuzes te maken. Deze keuzes, weergegeven in kader 2, zijn op het moment van schrijven immer actueel.

Kader 2. Keuzes voor de formatie

1. Het anticiperen op een hogere nationale opgave voor 2030 en 2050
2. Het onverkort en gezamenlijk uitvoeren van het Klimaatakkoord
3. Snelle besluitvorming over de financiering en wettelijke belemmeringen voor de aanleg van noodzakelijke energie-infrastructuur;
4. Het maken van aanvullende afspraken om de doelen binnen bereik te krijgen;
5. Het stellen van kaders voor onontkoombare sectorale keuzes (zie voorjaarsbrief);
6. Hier samen met partijen en burgers invulling aan geven;
7. Versterking van de uitvoeringsorganisatie met een sterke programmatische aanpak

Volledigheidshalve wijs ik u op mijn brief⁴ over de consequenties van het beleid rond de inzet van biograndstoffen voor lage temperatuurwarmte. Door het recente besluit van het kabinet om de SDE++ 2021 niet open te stellen voor lagetemperatuur-warmtetoepassingen van houtige biograndstoffen dreigen de klimaatdoelen buiten bereik te raken, en/of de kosten van de transitie substantieel op te lopen. Uiteraard is de besluitvorming aan het kabinet en de Kamer, maar toch hecht het Voortgangsoverleg eraan deze consequenties te benoemen. Om met elkaar de complexe puzzel van het Klimaatakkoord te leggen, is het cruciaal dat het kabinet een scherp oog houdt voor de onderlinge samenhang tussen de puzzelstukjes, dat alternatieven voldoende voorbereid worden voordat een van de puzzelstukjes wordt weggehaald en dat alles in voldoende samenspraak met andere betrokken partijen in het Klimaatakkoord.

Tot slot en tot mijn spijt eindig ik deze brief graag met een herhaling van de woorden van de najaarsbrief: *"Het Klimaat(akkoord) verdraagt geen politieke luwte en langdurige demissionaire periode."* Ook dit jaar heeft de politieke praktijk helaas uitgewezen dat de periode direct voorafgaand aan Tweede Kamerverkiezingen het voorbereiden en uitvoeren van afgesproken beleid ingewikkeld maakt. Ook momenteel, in deze periode waarin partijen aan de slag gaan

³ <https://www.klimaatakkoord.nl/documenten/publicaties/2021/03/09/voorjaarsbrief-2021-voortgangsoverleg>

⁴ <https://www.klimaatakkoord.nl/actueel/nieuws/2021/07/06/besluit-biograndstoffen-voor-warmte>

3

met de formatie van een nieuw kabinet, hapert de voortgang. Derhalve roep ik, namens de voorzitters van het Voortgangsoverleg Klimaatakkoord, het demissionaire kabinet op om niet langer te wachten met het nemen van noodzakelijke maatregelen om te voorkomen dat de doelen van het Klimaatakkoord voor 2030 uit het zicht raken.

Met vriendelijke groet,

Ed Nijpels,
Voorzitter Voortgangsoverleg Klimaatakkoord

Bijlage 6: Opzet Integrale Doorlichting Klimaatbeleid

Volgens de Klimaatwet maakt het kabinet elke 5 jaar een bijgesteld Klimaatplan. Voorafgaand aan dit moment in 2024 zal een integrale doorlichting van het klimaatbeleid worden uitgevoerd. Eind oktober 2020 is een eerste aanzet van de opzet van deze integrale doorlichting naar de TK gestuurd.⁹ Deze bijlage schetst hiervan de nadere invulling.

1. Inhoud doorlichting

De hoofdvraag van de evaluatie is breed, namelijk of we met de beleidsinzet en de governance van het klimaatbeleid op de goede weg zijn gezien de de (aangescherpte) doelen van 2030 en de klimaatneutraliteit in 2050. Deze vraag wordt in samenspraak met alle betrokken partijen nog nader geformuleerd en gespecificeerd.

Daarbij kijken we niet alleen naar de doeltreffendheid en doelmatigheid van het huidige beleid, maar richten we ons ook op de uitdagingen waar we voor staan richting 2030 en 2050. Sinds het verschijnen van het eerste Klimaatplan in 2019 hebben reeds twee fundamentele ontwikkelingen plaatsgevonden die ook een plek zullen krijgen in de doorlichting. In de Europese Unie is afgesproken het beleidsvizioer op 2050 te richten en daartoe een aangescherpt tussendoel voor 2030 met bijpassend beleid te ontwikkelen. En wereldwijd is het doel van 'nul-emissies' breed omarmd, waardoor ook de mondiale context is veranderd.

2. Opzet evaluatie tot nu toe

De integrale doorlichting bestaat uit meerdere bouwstenen. De eerste bouwsteen van de doorlichting is de Monitor Klimaatbeleid. Hiermee kunnen we laten zien welke voortgang er wordt geboekt met de uitvoering van afspraken en maatregelen uit het Klimaatakkoord (en aanvullend beleid).

De tweede bouwsteen bestaat uit de reeds voorgenomen specifieke instrumentenevaluaties die onder verantwoordelijkheid van de betrokken departementen uitgevoerd worden en uitspraken doen over de doeltreffendheid en doelmatigheid van het huidige beleid. Met CPB zal het komende jaar worden bezien welke analyses op het terrein van kosten (efficiëntie) en lastenverdeling kunnen bijdragen aan de evaluatie. Deze onderzoeken kijken terug op bestaand beleid (ex post).

Ook eerder uitgevoerde beleidsonderzoeken van klimaatsectoren, zoals het ex-ante onderzoek door de OESO over industrie, kunnen bijdragen aan de integrale doorlichting. Belangrijk is ook het onderzoeks-traject dat PBL is gestart over Transitiepaden naar 2050. PBL gaat na welke mogelijke paden er zijn richting klimaatneutraliteit in 2050. PBL wil in zijn onderzoek de vraag beantwoorden of de energietransitie op de goede weg is om het doel van nul-emissies in 2050 te bereiken. Deze onderzoeken kijken vooruit (ex ante), net zoals PBL elk jaar doet met de Klimaat en Energie Verkenning (KEV).

Ten slotte zal met SCP het komende jaar worden bezien welke analyses op het terrein van gedrag en burgerperspectief kunnen bijdragen aan de integrale doorlichting.

3. Lerend evalueren

Bij de klimaatopgave gaat het om complex beleid waarbij we met veel betrokken partijen toewerken naar een transitie. Daarbij is het van belang om niet alleen terug te kijken en van daaruit aanbevelingen te doen voor de toekomst, maar willen we juist gedurende de uitvoering van het beleid lessen trekken om de beleidsinzet en de governance van het klimaatbeleid te verbeteren.

'Lerend evalueren' is een goede manier om zo'n evaluatie vorm te geven. De kern van een lerende evaluatie is dat de evaluatievragen worden geformuleerd in samenspraak met de betrokken partijen (zoals de departementen en het voortgangsoverleg/uitvoeringstafels van het Klimaatakkoord) en dat er

⁹ Kamerstuk 32813, nr. 609.

duiding wordt gegeven aan de voortgang, de werking en de kwetsbaarheden tot nu toe ter verbetering van de governance en bijsturing van de beleidsmix richting de doelen. De Expertcommissie Evaluatiemethoden adviseert ook om bij het klimaatbeleid gebruik te maken van ‘Lerend Evalueren’.

De lerende evaluatie is een aanvulling op de monitor, de specifieke instrumentevaluaties en de meer ex ante ingerichte analyses zoals de KEV van PBL. Al deze bouwstenen dragen gezamenlijk bij aan de integrale doorlichting. Uitkomsten van de monitor, specifieke evaluaties en analyses worden indien relevant meegenomen in de lerende evaluatie. We starten met de lerende evaluatie in 2022.

4. Instrumentevaluaties

Een onderdeel van de doorlichting is gericht op het bepalen van de doeltreffendheid en doelmatigheid van de specifieke instrumenten (ex post). Departementen zijn verantwoordelijk voor evaluaties op het eigen beleidsterrein. Deze evaluaties komen terug op de (opgavegerichte) strategische evaluatieagenda's per departement, die sinds de Operatie Inzicht in Kwaliteit worden opgesteld. Een overzicht van de evaluatieagenda zoals nu bekend is opgenomen onder paragraaf 5.¹⁰

Afgelopen jaar is een Handreiking Instrumentenevaluaties Klimaatbeleid geschreven dat er op gericht is de instrumentenevaluaties zo op te zetten dat ze in een bepaalde mate vergelijkbaar zijn. De vergelijkbaarheid van instrument-specifieke inzichten vergemakkelijkt de synthese om te komen tot inzichten op het niveau van het thema Klimaat.

Op onderdelen kunnen departementen ervoor kiezen om instrumentenevaluaties in samenhang te presenteren op basis van de gekozen beleidsmix in hun sector. Een ‘beleidsmix’ is het palet aan beleidsmaatregelen. Er kan gekeken worden naar het effect van de combinatie van instrumenten (het pakket) dat per sector sterker of juist minder sterk kan zijn dan je zou verwachten door ‘optelling’ van het effect per instrument (coherentie van het beleid). Zo plant LNV op haar departementale SEA syntheseonderzoeken waarin klimaatmaatregelen worden meegenomen op de “bredere” thema's land- en tuinbouw & natuur, visserij en gebiedsgericht werken. Voor BZK geldt dat er in 2021 een beleidsdoorlichting loopt over de energietransitie in de gebouwde omgeving. De integrale aanpak binnen de sector industrie is reeds ex ante getoetst via een OECD-onderzoek, in opdracht van DG Reform van de Europese Commissie.

Vorig jaar is geïnventariseerd welke instrumentenevaluaties gerelateerd aan het klimaatbeleid op de planning staan voor 2024. Hierna is aangegeven welke evaluaties in 2020 en 2021 zijn uitgevoerd, welke in voorbereiding zijn en welke nieuwe evaluaties er zijn bijgekomen. De actuele planning opgenomen in figuur 7.

Uitgevoerde en nieuwe monitors en evaluaties

Algemeen

In 2020 is de eerste Monitor Klimaatbeleid opgeleverd die inzicht geeft in de voortgang van het nationale Klimaatbeleid. De Monitor Missiegedreven Topsectorenbeleid en Innovatiebeleid is in 2020 uitgevoerd en o.a. geland in de Monitor Klimaatbeleid 2020. In 2021 komt er geïntegreerd verslag over alle innovatie missies in Nederland, welke wordt opgesteld door de Innovatie Monitoring Unit (IMU). Basis hiervoor vormen de aangeleverde Missie-rapportages vanuit de ministeries (zie ook onder Mobiliteit).

Er zijn en worden ook enkele specifieke sectoroverstijgende evaluaties uitgevoerd. Zo zijn de mkbA betalen naar gebruik en de studie invoering betalen naar gebruik afgerond (2020, FIN en I&W), alsmede de evaluatie naar de Fiscale Regelingen Energiebelasting (2021, FIN en EZK). Ook is de IBO Financiering Energietransitie afgerond (2021). In 2023 wordt de Evaluatie Milieu Investeringsaftrek (MIA) en de Evaluatie Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) uitgevoerd (I&W, FIN, EZK). De Evaluatie Energie Investeringsaftrek (EIA) wordt zoals gepland uitgevoerd in 2023 (FIN en EZK),

¹⁰ Deze instrumentenevaluaties zijn voor een eerste keer in kaart gebracht eind oktober vorig jaar (2020) en het overzicht hiervan was opgenomen in de bijlage van de Klimaatnota 2020. Dit overzicht is nu geactualiseerd, zie figuur 1.

alsmede de Onbelaste reiskostenvergoeding (FIN en I&W). De Integrale evaluatie stimuleringspakket EV (Hand aan de Kraan, FIN en I&W) is voor 2024 gepland, met een tussenevaluatie in 2022.

Industrie

De integrale aanpak binnen de sector Industrie is ex ante getoetst via een OECD-onderzoek, in opdracht van DG Reform van de Europese Commissie. Deze de facto ex-ante beleidsdoorlichting gaat na of de juiste instrumenten worden ingezet, analyseert de samenhang tussen de instrumenten en geeft beleidsaanbevelingen, met nadruk ook voor het bereiken van klimaatneutraliteit in 2050. Het is op 15 april 2021 opgeleverd.

De evaluatie van klimaatgerichte innovatiesubsidie-instrumenten (HE, DEI+, MOOI) zijn gepland voor 2022 en evaluatie van de VEKI in 2024. De evaluatie van de EIA die investeringen in verduurzaming stimuleert staat gepland voor 2023 en de SDE++ voor 2023. De evaluatie van de nationale CO₂-heffing is voorzien in 2024. Streven was om de Koplopersaanpak van de industriële (regionale) clusters vanuit de uitvoeringstafel Industrie uit te voeren. Nagegaan wordt of dit streven er nog steeds is.

Elektriciteit

In 2021 is naast de IBO Financiering Energietransitie, ook de evaluatie Fiscale Regelingen Energiebelasting afgerond. Eveneens is de evaluatie van de Opslag Duurzame Energie in 2021 afgerond. De evaluatie van de SDE+-regeling is in uitvoering en wordt eind 2021 afgerond. Voor 2023 staat de evaluatie van de SDE++ gepland. De evaluatie van de ISDE-regeling staat opnieuw gepland in 2026. De evaluaties van de Energie- en Warmtewet volgen in 2027.

In 2020 is de Monitor Concept-RES opgeleverd door PBL. Deze gaf nog geen kwantitatieve doorrekening en geen benchmark of beoordeling per regio. In 2021 zijn de RES 1.0 opgeleverd. PBL publiceert hiervan in december 2021 een analyse.

Voor het wetsvoorstel voor een CO₂-minimumprijs bij elektriciteitsopwekking wordt in september 2021 de schriftelijke voorbereiding voor de Eerste Kamer gedaan, nadat het voorstel in juni 2021 is aangenomen door de Tweede Kamer. Het kan dus nog niet geëvalueerd worden. Binnen vijf jaar na goedkeuring van het wetsvoorstel zal een evaluatie plaatsvinden, waarbij onder andere gekeken zal worden naar CO₂-reductie, investeringszekerheid en leveringszekerheid.

Landbouw en Landgebruik

De Evaluatie Energietransitie glastuinbouw, Energiesubsidie Glastuinbouw en Kas als Energiebron zijn afgerond (2020). De evaluatie Slimmer Landgebruik (2021) is in voorbereiding en wordt aanbesteed, alsmede de evaluatie Voedselverspilling (2021). Ook is voor 2021 de evaluatie Opkoopregeling rondom natura 2000 in voorbereiding, alsmede de Evaluatie Sanering Varkenshouderijen (2022). De voorbereiding van de Monitor Veenweide is gestart, waarmee de evaluatie in 2023 wordt gevoed. Er komt in 2024 een evaluatie naar de Subsidiemodule brongerichte verduurzaming stallen.

Gebouwde Omgeving

De monitoring van het Programma Aardgasvrije Wijken is een belangrijk onderdeel voor de Gebouwde Omgeving, omdat het programma waardevolle informatie biedt voor de wijkgerichte aanpak, de regierol van gemeente daarbinnen en de doorontwikkeling van de aanpak. In 2020 is de eerste tussentijdse evaluatie van het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) afgerond. Het programma kent daarbij een jaarlijkse monitor met voortgangsrapportage en ook staat een tweede, uitgebreidere, tussentijdse evaluatie op de planning voor 2022.

In 2020 is het jaarlijkse verslag over de Warmtefonds afgerond. De Tussentijdse evaluatie Regeling Reductie Energiegebruik is afgerond. In 2021 vindt de beleidsdoorlichting plaats van artikel 4.1 'Energietransitie en duurzaamheid'. De evaluatie van het Energieakkoord is hierin een belangrijk onderdeel. Tevens worden hierin ook andere diverse subsidieregelingen meegenomen die al zijn geëvalueerd, of nog worden geëvalueerd, zoals het Nationaal Energiebespaarfonds (NEF),

Subsidierегeling Energiebesparing Eigen Huis (SEEH) en de het Stimuleringsfonds Energieprestatie huursector (STEP).

Mobiliteit

In de sector Mobiliteit wordt onderscheid gemaakt in verschillende modaliteiten waaronder Personenauto's, Goederenvervoer, Werk gerelateerd personenvervoer en Duurzame energiedragers. We noemen per modaliteit de belangrijkste instrumentevaluaties die tot 2024 voorzien zijn.

Ten aanzien van de modaliteit personenauto's is in 2021 de jaarlijkse monitoring stimulering elektrische auto's (Hand aan de Kraan) naar de Tweede Kamer gestuurd. In 2022 wordt een tussenevaluatie opgeleverd ten aanzien van het gehele stimuleringspakket Elektrisch vervoer (Hand aan de Kraan) en in 2024 volgt de integrale evaluatie. Aanvullend is in 2021 een tussenevaluatie subsidierегeling elektrische personenauto's particulieren (SEPP) uitgevoerd. Ook de jaarlijkse Nationale Agenda Laadinfrastructuur (NAL) is in 2021 gemonitord.

In het kader van de afspraken in het Klimaatakkoord over de invoering van middelgrote zero-emissie zones stadslogistiek vanaf 2025 door 30 tot 40 gemeenten, wordt in 2024 geëvalueerd of de wereldwijde productie van zero-emissie bestelauto's voldoende is voor de Nederlandse markt om redelijkerwijs te kunnen voorzien in de behoefte. De uitkomsten van de evaluatie kunnen leiden tot aanpassing van het beleid.

Daarnaast stelt IenW samen met gemeenten een plan op voor de evaluatie van de harmonisatie van de milieuzones in 2022. Onderdeel van de voorbereiding van het evaluatiemoment in 2022 is het onderzoeken van de (mogelijke) invoering van zero-emissie zones voor taxi's en autobussen (touringcars). Daarbij is aandacht voor 1) de bijdrage van taxi's en autobussen aan de (reductie van) CO₂-uitstoot in de steden en 2) het uitwerken van de (juridische) voorwaarden voor het toevoegen van deze categorieën.

De evaluatie van de Tweede Tranche Demonstratie klimaattechnologieën en innovaties in transport (DKTI)-transport is in 2021 uitgevoerd.

Voor de modaliteit Werkgerelateerde Personenvervoer voorzien wij een evaluatie van de investering van 75 miljoen euro in fietsenstallingen bij OV-stations. Deze evaluatie zal pas rond 2025 worden uitgevoerd. Daarnaast wordt een evaluatie op het programma Kies de Beste Band (2022) en van de Green Deal Autodelen II (2022) voorzien. De evaluatie van de werkgeversaanpak is voor wat betreft de relatie met het Klimaatakkoord gekoppeld aan de normerende regeling, deze evaluatie is pas na 2024 voorzien. Er worden wel jaarlijkse 2 enquêtes uitgevoerd, één onder de werkgevers en één onder de werknemers.

Op basis van de in het Klimaatakkoord gemaakte afspraken over Duurzame Energiedragers vinden er evaluaties plaats op de implementatie van de Richtlijn Hernieuwbare Energie (RED II) en de EU Richtlijn Infrastructuur Alternatieve Brandstoffen (AFID). T.a.v. de RED II brengt de Nederlandse Emissieautoriteit (NEa) jaarlijks een (onafhankelijke) rapportages uit over het beleid energie vervoer en meer specifiek de inzet van hernieuwbare brandstoffen. Deze rapportage van de NEa over het jaar 2020 is in maart 2021 door IenW aan de Tweede Kamer aangeboden. De Monitoring AFID vindt tweejaarlijks plaats en is eind 2020 naar de Tweede Kamer gegaan, als onderdeel van de Kamerbrief over voortgang duurzame mobiliteit. Dit jaar voert IenW een evaluatie uit op de SDE++ vanuit perspectief van de sector Mobiliteit. De integrale evaluatie wordt in 2023 onder verantwoordelijkheid van EZK uitgevoerd. Daarnaast vindt er in 2021 i.h.k.v. het duurzaamheidskader biograndstoffen een onderzoek plaats naar de lange termijn strategie biobrandstoffen t.b.v. wegverkeer, binnenvaart, zeevaart en luchtvaart.

Tenslotte wordt in 2021 vanuit IenW de missierapportage D+ opgesteld. De D+ Rapportage geeft inzicht in de voortgang van het Meerjarig Missiegedreven Innovatieprogramma (MMIP) Duurzaam en Toekomstbestendig Mobiliteitssysteem en focust tevens op techniek en marktontwikkeling (gebaseerd op de rapporten "Routeradar innovatie: techniek en marktontwikkeling". Een aantal indicatoren¹¹ uit de D+ Rapportage worden meegenomen in het Kennis en Innovatiedeel van de Monitor Klimaatbeleid, die naar de Tweede Kamer wordt gestuurd. Daarnaast is er een eigen kamerbrief vanuit het IMU gepland voor najaar 2021.

---

¹¹ Aantal aangesloten partners en topsectoren; organisaties, studies en rapportages; resultaten missie D+ in 2020; samenvatting marktontwikkelingen duurzame voertuigen en energiedragers.

Figuur 7. Evaluatieplanning klimaatbeleid

Evaluatie planning	2020	2021	2022	2023	2024
Monitoring van het Klimaatplan	- Monitor klimaatbeleid: afgerond	- Monitor klimaatbeleid	- Monitor klimaatbeleid	- Monitor klimaatbeleid	- Monitor klimaatbeleid
Monitoring op deelonderwerpen	- Monitoring stimulering elektrische auto's (Fin en I&W): afgerond - Monitoring REDII, NAL en AFID (I&W): afgerond - Warmtefonds (BZK): afgerond - Monitor Programma Aardgasrijke Wijken (BZK): afgerond	- Monitoring en effectmeting (M&E) Missiegedreven Topsectoren en Innovatiebeleid (EZK): monitoring in uitvoering - Missierapportage D+ MMIP Mobiliteitssysteem (I&W): afgerond - Monitoring stimulering elektrische auto's (Fin en I&W): afgerond - Monitoring RED II (I&W): afgerond - Monitoring NAL (I&W): afgerond - Monitoring Veenweide pilots en onderzoek (LNV): in uitvoering - Warmtefonds (BZK): in uitvoering - Monitor PAW (BZK): in voorbereiding	- Monitoring en effectmeting (M&E) Missiegedreven Topsectoren en Innovatiebeleid (EZK) - Monitoring stimulering elektrische auto's (Fin en I&W) - Monitoring RED II, NAL en AFID (I&W) - Monitoring Veenweide pilots en onderzoek (LNV) - Warmtefonds (BZK) - Monitor PAW (BZK) - Voortgangs-rapportage sectorale routekaarten Maatschappelijk Vastgoed (BZK)	- Monitoring en effectmeting (M&E) Missiegedreven Topsectoren en Innovatiebeleid (EZK) - Monitoring stimulering elektrische auto's (Fin en I&W) - Monitoring RED II, en NAL (I&W) - Warmtefonds (BZK) - Monitor PAW (BZK)	- Monitoring en effectmeting (M&E) Missiegedreven Topsectoren en Innovatiebeleid (EZK) - Monitoring stimulering elektrische auto's (Fin en I&W) - Monitoring RED II, NAL en AFID (I&W) - Warmtefonds (BZK) - Monitor PAW (BZK)
Overkoepelende (instrument)evaluaties		- Evaluatie SDE+ (EZK): in uitvoering - Fiscale regelingen Energiebelasting (Fin en EZK): afgerond - Opslag Duurzame Energie (ODE): afgerond	- Evaluatie TSE-Mooi/DEI+ (EZK)	- Evaluatie SDE++ (EZK) - Evaluatie Energie Investeringsaftrek (EZK en Fin) - Evaluatie MIA Vamil (I&W, Fin, EZK)	
Sectorspecifieke (instrument)evaluaties	- Tussentijdse evaluatie PAW (BZK): afgerond - Tussentijdse evaluatie Regeling Reductie Energiegebruik (BZK): afgerond - Energiesubsidies glastuinbouw (LNV): afgerond - Energietransitie glastuinbouw (LNV): afgerond - Kas als Energiebron (LNV): afgerond	- Subsidie Energiebesparing Eigen Huis (BZK): in uitvoering - Beleidsdoorlichting begroting artikel 4.1 'Energietransitie en duurzaamheid' (BZK): in voorbereiding - Evaluatie Nationaal Energiebespaarfonds (NEF): in uitvoering - Slimmer landgebruik (LNV): in voorbereiding - Voedselverspilling (LNV): in voorbereiding - Opkoopregeling rondom Nature 2000 (LNV) in voorbereiding - Tussenevaluatie SEPP (I&W): afgerond - Inzet biobrandstoffen (I&W): afgerond - Evaluatie Tweede Tranche DKTI (I&W): in uitvoering	- Tussentijdse evaluatie PAW (BZK) - Tussenevaluatie stimuleringspakket EV (Fin en I&W) - Sanering varkenshouderijen (LNV): in voorbereiding - Ex ante evaluatie uitbreiding ZE-zones (I&W) - Convenant Green Deal autodelen II (I&W) - Evaluatie Programma Beste Band (I&W)	- Evaluatie Warmtefonds (BZK) - Veenweide pilots en onderzoek (LNV) - Evaluatie BAZEB (I&W) - Onbelaste reiskostenvergoeding (I&W en Fin)	- Evaluatie CO ₂ -heffing Industrie (EZK en Fin) - Evaluatie VEKI (EZK) - Integrale evaluatie stimuleringspakket EV (Fin en I&W) - Evaluatie beschikbaarheid ZE-zones (I&W) - Evaluatie productie van zero-emissie bestelauto's (I&W)
Overig	- Analyse PBL van concept RES'en (NPRES): afgerond - Studiegroep invulling klimaatopgave Green Deal (EZK): afgerond - MKBA betalen naar gebruik (Fin en I&W): afgerond - Studie invoering betalen naar gebruik (Fin en I&W): afgerond	- RES 1.0 (NPRES): in uitvoering - Ex-ante sectorevaluatie CO ₂ -reductieaanpak energie-intensieve industrie (EZK): afgerond - Advies commissie Theeuwes 2.0 over evaluatie-aanpak CO ₂ -reductie (EZK): in uitvoering - IBO Financiering energietransitie: afgerond - IBO Ruimtelijke ordening: afgerond - RES 1.0 (NPRES): in uitvoering - Ex-ante sectorevaluatie CO ₂ -reductieaanpak energie-intensieve industrie (EZK): afgerond - Advies commissie Theeuwes 2.0 over evaluatie-aanpak CO ₂ -reductie (EZK): in uitvoering - IBO Financiering energietransitie: afgerond - IBO Ruimtelijke ordening: afgerond	- Start lerende evaluatie (EZK, BZK, I&W, LNV)		Integrale doorlichting klimaatbeleid

Bijlage 7: Kabinetsreactie advies van de Raad van State

In lijn met de Klimaatwet heeft de afdeling Advisering van de Raad van State (hierna: de Afdeling) over het voorstel voor een Klimaatnota een advies uitgebracht. Het kabinet dankt de Afdeling voor deze beschouwing. In deze bijlage wordt achtereenvolgens ingegaan op de onderdelen van het advies over het voorstel voor een Klimaatnota en de kabinetsreactie daarop.

1. Doelrealisatie

De afdeling concludeert dat het beleid onvoldoende is om het doel voor 2030 te bereiken. De afdeling vindt dat de demissionaire status het kabinet niet ontslaat van de plicht om – ook in structurele zin – te doen wat noodzakelijk is CO₂. De afdeling verwijst hierbij naar de Klimaatwet die bedoeld is om de regering te sterken in het voeren van een consistent klimaatbeleid en kabinetoverstijgend voortgang te realiseren. De nieuw gekozen Tweede Kamer kan wat de afdeling betreft met nieuw mandaat namens de kiezer het beleid beoordelen. Tot slot is van belang dat over de substantiële keuzes die nodig zijn helder wordt gecommuniceerd, ook om de samenleving op die keuzes voor te bereiden en draagvlak te creëren.

Reactie

Het kabinet heeft binnen de mogelijkheden van de demissionaire status een aanvullend beleidspakket in de begroting opgenomen. Dat pakket bevat maatregelen die op korte en op langere termijn bijdragen aan de emissiereducties. Ook is geld vrijgemaakt om de komende jaren meters te kunnen maken met de energie-infrastructuren van de toekomst, specifiek voor waterstof en warmte. Het kabinet beseft dat dit nog niet genoeg zal zijn om de doelen te halen en er dus aanvullende besluitvorming nodig is door het volgende, missionaire kabinet. Besluitvorming over de nationale ambitie voor 2030 ook in het licht van aangescherpte eisen uit Europa, en de beleidsinstrumenten die nodig zijn om die ambitie te verwezenlijken, vergen fundamentele keuzes over beleid en middelen. Die keuzes zijn dusdanig dat het kabinet van mening is dat deze aan de orde zijn in de formatie. Op die manier kan bij Regeerakkoord ook de integrale besluitvorming over het lastenbeeld plaatsvinden, zodat ook het beleid in andere beleidsdomeinen worden meegewogen. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan (de samenhang met) maatregelen gericht op de stikstofopgave, maar ook ander beleid dat van invloed is op het lastenbeeld.

2. Bestuur en uitvoering: noodzaak nationale coördinatie en regie

De Afdeling adviseert om bestuur en uitvoering op centraal en decentraal niveau te herstructureren. Alleen dan lukt het om noodzakelijke systeemveranderingen te realiseren. Het is zaak om daarbij (1) beleid, vaststelling van de doelen, (2) sturing op de realisatie van de doelen, (3) overleg en consultatie, en (4) uiteindelijke uitvoering, zowel goed van elkaar te onderscheiden als vervolgens effectief met elkaar te verbinden. Gegeven de acute, fundamentele en langdurige klimaatcrisis is het onvermijdelijk dat in Nederland het accent op sturing (“regie”) nadrukkelijk (meer) op nationaal niveau ligt. Regie op nationaal niveau betekent allereerst dat de besluiten die nodig zijn tijdig worden genomen. Het betekent ook dat, onverminderd de verantwoordelijkheid van individuele bewindslieden voor onderdelen van het beleid, een overkoepelende verantwoordelijkheid wordt toegekend aan één minister die daartoe over voldoende bevoegdheden beschikt en een sterke politieke positie bekleedt. Daartoe behoort in ieder geval een stevige directe departementale verantwoordelijkheid voor het klimaatbeleid. De huidige EZK-portefeuille is daartoe ontoereikend. De eerstverantwoordelijke minister moet een coördinatie- en regietaak worden toebedeeld en in staat worden gesteld om mee te beslissen over uitgaven en wetgeving van andere ministeries die het klimaatbeleid betreffen of evident beïnvloeden. De eerstverantwoordelijke minister dient voor zijn coördinerende en regisserende rol de volledige politieke steun van de minister-president, voorzitter van de ministerraad, te krijgen. Daarnaast kan gedacht worden aan een adequate, nationale programmaorganisatie gericht op regie op de uitvoering, onder verantwoordelijkheid van de hiervoor bedoelde bewindspersoon. Daarmee heeft deze bewindspersoon concrete middelen in handen om vaart te maken, ook om de uitvoering gerealiseerd te krijgen. In de verdere doordiening van een dergelijke organisatie moet ook aandacht worden besteed aan de vraag hoe de taken en bevoegdheden zich verhouden tot de bevoegdheden van en beleidsruimte voor gemeenten, provincies en waterschappen. De prioriteit voor de klimaat- en energietransitie zal zich ook moeten vertalen in de

financiële meerjarenkaders van het nieuwe kabinet. Dat is noodzakelijk om voldoende voortgang te kunnen halen in de strijd tegen klimaatverandering.

Reactie

Het kabinet erkent dat het cruciaal is dat besluiten die nodig zijn tijdig genomen worden op nationaal niveau en dat er meer regie nodig is. Om die reden heeft het kabinet het Nationaal Programma Infrastructuur Duurzame Industrie (PIDI) ingesteld dat de bij energie en grondstof-infrastructuren betrokken partijen (industrie, energieproducenten, netwerkbedrijven, regionale overheden) samenbrengt met als doel de besluitvorming over de aanleg van infrastructuur te versnellen. Vanuit de verduurzamingsopgave van de industrie geeft PIDI ook een eerste invulling aan het Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat (MIEK) en de uit te voeren verkenningen naar infrastructuur. Het versneld antwoorden op beleidsvragen, wegnemen van knelpunten en zoeken naar aanvullende financiering die gepaard gaan met versnelling vormen daarbij de basis. PIDI zal verbonden worden met andere sectorale programma's zoals het Nationaal Programma Regionale Energie Strategieën en de Nationale Aanpak Laadinfrastructuur middels het Programma Energie Systeem (PES). Binnen die bredere context van het energiesysteem zal ook het MIEK worden doorontwikkeld.

Gezien de maatschappelijke impact van het klimaatbeleid is het van belang dat het primaat bij de politiek blijft liggen en dit wordt geborgd in de huidige besluitvormingsprocedures. De coördinerend bewindspersoon is al eindverantwoordelijk om de klimaatdoelen te realiseren en heeft in dat verband reeds een coördinerende en ministeriële verantwoordelijkheid. Dat neemt echter niet weg dat ook de andere betrokken bewindspersonen een gedeelde eigen verantwoordelijkheid dragen om de (wettelijk vastgelegde) klimaatdoelen (mede) te realiseren. Een integrale en gestructureerde interdepartementale aanpak is noodzakelijk. Dat is reeds in gang gezet door de instelling van de Ministeriele Commissie Klimaat en Energie, als onderraad voor de ministerraad. De voorstellen die de Afdeling doet om de coördinerend bewindspersoon voor klimaat een versterkte coördinatie- en regietaak en beslissingsbevoegdheid voor uitgaven en wetgeving van andere ministeries te geven, zijn vergaand en zouden ook vanuit staatsrechtelijk perspectief goed moeten worden bezien. De besluitvorming over een nadere verkenning hiervan laat het kabinet, gezien het verstrekkende karakter van de voorstellen van de Raad, aan het nieuwe kabinet.

Momenteel wordt de uitvoering van het klimaatbeleid versterkt, inclusief de governance daarvan. Het voorbeeld van de netcapaciteit waarnaar de Afdeling in haar advies verwijst maakt duidelijk dat er op onderdelen meer centrale regie nodig is zonder dat we de waarde van het huidige systeem willen verliezen. De kracht van het huidige model is dat het bijdraagt aan het draagvlak en de goede (inter) bestuurlijke verhoudingen. Een van de speerpunten van de versterking is een programmatische aanpak, waardoor er ook beter gestuurd kan worden. Programmatische samenwerking betekent onder andere dat de rollen en verwachtingen van partijen over onder meer betrokkenheid en wijze van overleg scherper geformuleerd moeten worden. Daarnaast is er behoefte aan adequate ondersteuning van de uitvoering zoals capaciteit en instrumenten. Ook is er tijd en ruimte nodig om te leren, samenwerkingsconstructies werkbaar te maken en eigenaarschap te ontwikkelen bij de decentrale overheden. Voor de RES'en geldt bijvoorbeeld dat de regionale samenwerking en de lokale democratische borging inmiddels beter procesmatig worden gekoppeld. Via de Omgevingswet zal de juridische borging worden geregeld. Het kabinet herkent zich niet in de uitspraak dat een regionale roep om bovenregionale sturingsmechanismen vraagt om nationale kaders. Sterker, bepaalde onderdelen van de klimaatopgave vragen juist om de actieve inbreng én regie van decentrale overheden omdat de uitwerking per gebied zal verschillen. Dat geldt bijvoorbeeld voor de wijkaanpak en de uitrol van laadinfrastructuur. Ook is essentieel dat voor de infrastructuuropgaven voor het zogenaamde 6e cluster betrokken regionale partijen (industrie, regionale netbeheerders, medeoverheden) goed samenwerken om tot optimale oplossingen te komen en deze ook met spoed te realiseren, zodat ook industriële bedrijven in dit cluster tijdig kunnen verduurzamen. Het afgelopen jaar is de samenwerking tussen Rijk en regio geïntensiveerd en er lopen diverse initiatieven om het beleid van de verschillende overheidslagen goed op elkaar af te stemmen. Bovenregionale afstemming wordt gefaciliteerd via het nationaal programma RES. Tenslotte erkent het kabinet dat er in de uitvoering ook aandacht moet zijn voor andere uitdagingen zoals het tekort aan

technisch personeel. Tijdens de formatie kan besluitvorming plaatsvinden over de versteviging van de uitvoering.

3. De Nederlandse Klimaatwet in het perspectief van de nieuwe Europese regelgeving

Om de meerwaarde van de Nederlandse Klimaatwet te behouden is het naar het oordeel van de Afdeling aangewezen dat de doelstellingen in de Nederlandse Klimaatwet minimaal even ambitieus zijn als die in de Europese Klimaatwet. De concept-Klimaatnota vermeldt dat vooruitlopend op de besluitvorming van het volgende kabinet een wetsvoorstel wordt voorbereid met een wijziging van de Nederlandse Klimaatwet. In dit wetsvoorstel zal het reductiedoel voor 2050 – in overeenstemming met het doel in de Europese Klimaatwet – worden aangescherpt van 95% broeikasgasemissiereductie naar klimaatneutraliteit. Volgens de concept-Klimaatnota zal voor het 2030-doel in de Nederlandse Klimaatwet bepaald worden “dat het nationale reductiedoel geldt onverminderd de reducties die op grond van de Europese verplichtingen moeten worden bereikt”. Het is voor de Afdeling onduidelijk wat deze wijziging precies betekent. Als dit zo moet worden begrepen dat het nationale doel in de Nederlandse Klimaatwet minder ambitieus zal zijn dan -55% in 2030, dan acht de Afdeling dat onvoldoende. De Afdeling is van mening dat het feit dat Nederland zich sterk heeft gemaakt voor een doelstelling van -55% in 2030 voor de gehele Unie maakt dat Nederland in de nationale Klimaatwet voor zichzelf niet een minder ambitieuze doelstelling kan hanteren.

Ook op andere onderdelen acht de Afdeling verdergaande aansluiting van de Nederlandse Klimaatwet op de Europese Klimaatwet aangewezen. De doelstellingen in de Europese Klimaatwet voor zowel 2030 als 2050 zijn ieder afzonderlijk als bindende doelstelling geformuleerd, en zijn daarmee resultaatsverplichtingen. De doelstelling voor 2030 in de Nederlandse Klimaatwet is echter als streefdoelstelling geformuleerd; alleen de doelstelling voor 2050 is een resultaatsverplichting. In lijn met de Europese Klimaatwet zou de doelstelling voor 2030 in de Nederlandse Klimaatwet ook een resultaatsverplichting moeten zijn. Verder bevat de Europese Klimaatwet een procedure voor de vaststelling voor een doelstelling voor 2040, maar ontbreekt een vergelijkbaar tussentijds instrument in de Nederlandse Klimaatwet. Om het doel van klimaatneutraliteit voor 2050 te verzekeren, ligt het volgens de Afdeling voor de hand om in de Nederlandse Klimaatwet ook een (procedure voor een) tussendoel vast te leggen.

Ten slotte merkt de Afdeling op dat in de Nederlandse Klimaatwet doelstellingen voor hernieuwbare energie en energie-efficiëntie ontbreken. Dit terwijl het bevorderen van energie-efficiëntie en het gebruik van hernieuwbare energie belangrijke pijlers zijn van het Europese beleid om klimaatverandering tegen te gaan. De doelstellingen voor hernieuwbare energie en energie-efficiëntie worden in de voorgestelde regelgeving in het Fit for 55-pakket ook aangescherpt. Weliswaar is het Nederlandse beleidsuitgangspunt ‘sturen op CO₂’ maar op verdergaand aan te sluiten bij de nieuwe Europese regelgeving en om te bevorderen dat Nederland ook die doelstellingen bereikt, geeft de Afdeling in overweging om in de Nederlandse Klimaatwet ook doelstellingen te verankeren voor hernieuwbare energie en energie-efficiëntie.

Reactie

Met de inwerkingtreding van de Europese Klimaatwet zijn de klimaatdoelstellingen voor de Unie als geheel aangescherpt en vastgelegd in een verordening. Een aanpassing van de Nederlandse Klimaatwet is noodzakelijk, omdat de Nederlandse Klimaatwet geen rekening houdt met de juridisch bindende verplichtingen uit de Europese Klimaatwet. De emissiereductiedoelen voor 2030 en 2050 in de Nederlandse Klimaatwet moeten worden aangepast. Daarvoor bestaan verschillende opties. In het rapport Bestemming Parijs van de ambtelijke studiegroep-Van Geest is een aantal opties beschreven. Een van de opties is om het emissiereductiedoel voor 2030 aan te scherpen naar -55%, zoals de Afdeling naar voren brengt, maar ook andere opties zijn mogelijk. Het kabinet laat, gelet op haar demissionaire status, de keuze daarover aan een nieuw kabinet.

Om te voorkomen dat de Nederlandse Klimaatwet conflicteert met de Europese Klimaatwet wordt, vooruitlopend op de besluitvorming van het volgende kabinet, wel een wetsvoorstel voorbereid met een minimale noodzakelijke wijziging van de doelen van de Nederlandse Klimaatwet. Voor het nationale reductiedoel voor 2030 geldt dat dit doel niet tot minder emissiereductie mag leiden dan Nederland op

grond van de Europese Klimaatwet verplicht is. Welke reductie van de Nederlandse uitstoot van broeikasgassen minimaal in 2030 moet worden bereikt op grond van de verplichtingen uit de Europese Klimaatwet, is echter niet vast te stellen. Een (groot) deel van de emissiereductie om het EU-doel voor 2030 te verwezenlijken, zal immers bewerkstelligd worden via instrumenten waarbij emissies niet gerelateerd (kunnen) worden aan individuele lidstaten, zoals het EU-ETS. Om een conflict met het Unie-recht te voorkomen, wordt daarom in het aangekondigde wetsvoorstel bepaald dat de Nederlandse uitstoot van broeikasgassen in 2030 met ten minste een 49% wordt gereduceerd, onverminderd de reducties die op grond van de Europese verplichtingen moeten worden bereikt.

Ook de andere voorstellen die de Afdeling doet voor wijzigingen van de Nederlandse Klimaatwet, zoals het formuleren van een tussendoel voor 2040 te formuleren en het vastleggen van doelen voor energiebesparing en hernieuwbare energie, vragen om een politiek besluit en zijn deels afhankelijk van de onderhandelingen die nog plaats gaan vinden over het Fit for 55-pakket. De keuzes daarover en de implementatie van het Fit for 55-pakket zijn ook aan een volgend kabinet.

4. Cyclus van de Klimaatwet in het perspectief van de begrotingscyclus

De Afdeling adviseert om te onderzoeken op welk moment de publicatie van de KEV het meeste effect sorteert, om zo bij te dragen aan beter beleid. In navolging hiervan is het ook logisch het publicatiemoment van de Klimaatnota hierop aan te passen, waarna hierover in het voorjaar met het parlement debat kan worden gevoerd. Aanpassing van de Klimaatwet is in het licht van de nieuwe Europese regelgeving al noodzakelijk. Het ligt daarom voor de hand ook de beleidscyclus in de Klimaatwet aan te passen.

Reactie

De door de Afdeling geschetste problematiek wordt, zoals ook vermeld in de Miljoenennota, door het kabinet erkend. Het is belangrijk dat de besluitvorming in de begrotingscyclus adequaat wordt voorzien van de meest recente inzichten. Het afgelopen jaar heeft er intensief contact plaatsgevonden met al de bij de KEV betrokken kennisinstellingen en departementen waarbij de voor- en nadelen van een andere publicatiedatum van de KEV in beeld zijn gebracht. Daarbij speelt een belangrijke rol dat de cijferbasis van de KEV ook gebruikt wordt bij rapportages voor andere beleidsterreinen waarvoor Nederland gehouden is aan internationale verplichtingen. Bij de aanpassing van de nationale Klimaatwet zal, in afstemming met PBL die gaat over de planning van de KEV, nogmaals bezien worden hoe de aansluiting op de begrotingscyclus versterkt kan worden.

Dit is een uitgave van:

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
Postbus 20401 | 2500 EK Den Haag
T 070 379 8911

Oktober 2021

